

ἀρ. 5

Ἰανουάριος - Φεβρ. 1920

ΜΑΚΑΡΙΑ Η ΕΡΗΜΙΑ

« Ἐξορισμένος σὴν ἔπαρση
τῆς λατρείας, μοναχός του . . . »

« Ὑστερα ἀπὸ τὴν καταδρομὴ τίποτε δὲν ἐζήτησε ἢ εἰρήνη τῆς σάρ-
κας μας.

Καὶ τὴν ἀκατόρθωτη λύπη θέλησα μοναχός μου νὰ τὴν κρατήσω
Σὰν ὄμηρο γιὰ τ' ὀρφάνεμα τῆς ζωῆς ».

« Εἶχαν φύγει ὅσοι ἐζήτησαν τὸ χαμὸ μου

Γιατὶ ἔπρεπε νὰ σταθοῦν στ' ἀνήμερο προχώρημά τους — κ' εἶχαν
γυρίσει σὴν Πολιτεία ».

« Τότες ἐκύτταξα σὴν πρόκληση τῶν γύρων μου, καὶ ξανάδα πὼς ἤ-
μουνα φερμένος σὴν θαμπόζωξη περιμάζωξη μιᾶς καλύβας —

Ἄφου εἶχαν φύγει ὅσοι περάσαν γιὰ τ' ἀκολουθήμα τοῦ δικοῦ μου
χαμοῦ . »

« Τότες συναισθάνθηκα τὸ δρόμο τῆς ἀπομάκρυνσης,

Καὶ τὸ σκληρό της σώπασμα, μέσ' τὴν ἀνήξερη φτώχεια τῆς καλύβας,
ἔτσι πὸ ἀθελα μου κράτησα (γιὰ τ' ὀρφάνεμα τῆς ζωῆς) σὰν ὄμηρο τὴν
ἀκατόρθωτη λύπη,

Λυγίζοντας τ' ἀκολουθήμα τῆς υγείας ».

Κατόπι εἶδα πὼς ἤμουν ἐλεύθερος σὴν ἀποκατάσταση τῆς ἐγκα-
τάλειψης,

Καὶ κύλισα τὸ στεναγμὸ γεμάτο κατάνυξη ὁμολογίας.

Καὶ μάζωξα τὴν ἔγνοια γιὰ τὸ ξαφνικὸ θάμα »

« ὦ ! πάντα ἀποθαμένε οὐρανέ, πὸν σὲ λάτρευα σὲ μιὰ σερνάμενη
ζήτεια συντροφεμοῦ! »

Κ' ὕστερα ἢ ξένη φυγὴ τῆς ὀμηλίας μου καὶ τὸ παράδομά της.

Μέσ' σὴν ἀθάρευτη ἀφοβία τῆς θολούρας,

Κ' ἢ λυτρωμένη ἀπεραντωσύνη τῆς ἀπομάκρυνσης, πὸν τὴν ἐφанта-
ζόμουνα,

Λευκάζοντας τὴ σκέψη μέσ' τὸ στερέωμα τοῦ ἔντονου, πὸν διψοῦσε
τὸ λογισμό

Τῆς ξυπνῆς ὀργῆς ! »

« Πρὸς τὸ ἄσημο ἐξάγνισμα

Τραβοῦσα ἄβουλος,

Μὲ τ' ὀδήγημα τῆς δεμένης ἀδράνειας.

«Κ' ἡ μνήμη μου ἔπαιρνε τὶς ἀλόγαστα περασμένες συντυχίες,
Γιὰ νὰ γνωρίσω τ' ἀπόμακρο ξεχώρισμα μιᾶς μαντεμένης ἀποτυχίας.»

«Κι ἡ μνήμη μου ἔπαιρνε τὶς περασμένες συντυχίες!»

«ὦ! ἀνέμοι! ποὺ διαβαίνατε μὲ τὸ φάνταγμα τῶν ἀνεμοστρέβι-
λων σας.

Καὶ μὲ τὸ δόξασμα τοῦ πλανημοῦ σας,

Σὰς φανταζόμενα κι' ἔπλαθα [τότες κάποιο ἀπέλλισμα κραταιό-
τητας

Στραγγαλισμένο στὸ βαράθρωμα μιᾶς δημιουργίας

Κ' ἔπλαθα τότες

Τὴν ἀπαίτηση τῆς ἀγνοίας μου, λευτερώνοντας τὴ σκέψη ἀπ' τὴ συ-
νειδίση τῆς γέννησης της.»

«ὦ! κραυγὴ τῆς προσπλάθειας μέσ' τὸν ἀσημάδεντο κόπο!»

«Ἦξερα πὼς ἡ ζωὴ ἐτέλειωσε κ' ἐπίστενα πὼς ἡ ζωὴ θὰ ξανάρχιζε
στὴν προμελέτη τοῦ θάνατου,

Μὲ τὶς λευτερωμένες νυχτιές. Καὶ μέσα μου πάντα ἡ μονότονη ἀο-
ριστία,

«ὦς τ' ἀγνωμο ἐνθουσίασμα!»

«Μέσ' τὴν καλύβα μου,

Ἄμορφα τὴν ἐκμηδένισι θεωρῶντας,

Ἐγερνα στὴν ἀνυπόμονη εὐλάβεια, καὶ σ' ὅλο μου τὸ κορμὶ θρέ-
φονταν

Ἡ στέρηση τῆς ἀντοχῆς μου.»

«Στὴν ἄκρη τοῦ ἀχοῦ

Ἦστερα ἀπ' τὴ γνώση τῆς περηφάνειας μου, ποὺ λησμονιόταν,

Ἄκουγα νὰ σημαίνουν κάποιες ἀγones αὐγές, καὶ τότες

Μέσ' ἀπ' τὰ ἀνείλωτα ἡ ἰδέα μου ξεχώριζε

Τὴ συμβουλή τῆς μετάνοιας.»

«Μιὰ προτίμηση ἀνίκανη

Ἔδενε τὸ δύστηχο σάλεμα τῆς χαρᾶς μου, ποὺ σίγαε. Καὶ στὴν κα-
τάνια τῆς ὑπεροχῆς μου ὠνειρευόμουν

Πὼς παίρνοντας τὴν ἐχθρα καὶ τὴ νίκη τῶν χειρῶν μου

Θὰ πρόβιλλα ὅπως κάποια πιθανότητα τοῦ ἀθάνατου!»

«ὦ! θὰ λάτρευα ἕνα φῶς

Σὰ μὴν ὀργὴ ζήσης. Σὲ κάποιο ἀπροσπέραστο παραλόγισμα μαντείας,

Ἀκολούθησα τὴν ἀχάμνια τοῦ ἀβέβαιου,

Κ' ἔφτασα ὡς τὸ καταφύγισμα τῆς ἀνεργῆς ἀφοβίας»

«Μονάχος μου δέσποζα στὸ παρηγόριο τῆς στέρησης

Καὶ στ' ἄμελο πέρασμα τοῦ ὑποταγμένου καιροῦ

Λόγιαζα τὶς μελλούμενες ἀρχές!»

Ἡ ἐξάντληση τῆς μετριότητος λησμονήθηκε στὴν ἀμόνιστη χλευή
τῆς ἐλπίδας, ποὺ ἀποκάλυψε τὸ στερνὸ Αἰώνιο. Στὴν ἀλαργινὴ ἀργητα

Εἶδα τοὺς οἰωνοὺς—

Εἶδα τὸ στερνὸ αἰώνιο!»

«Κ' ἔτσι ἔζησα ἀπὸ τότες, ποὺ πήρα γιὰ ὄμηρο τὴν ἀκατόρθωτη
λύπη,

Κ' ἔπλασα ἀπ' τὴν ὀρφανὴ κατάντια μου ἕνα θεό,

Κι ἀπ' τὴν ἀνία μου τὴν ἰσχὺ κάποιου προφήτη!»

Ο ΥΜΝΟΣ ΤΟΥ ΑΓΝΩΣΤΟΥ

Τὸ βίασμα τῆς ἀφωνίας γύρω μου ἔχει πιστέψει στὸν ἄκαιρο δοξα-
σμό σου — Ἄγνωστο! μὲ τοὺς γυροπνιγμοὺς τῆς ποθερῆς ὑπνιάς.

Στ' ἄσεβο χειμώνισμα τῶν ἀκύκλωτων φανταγμῶν σου, ξεμαθημένα
ὁ νοῦς μου ἀποζητᾷ τὴν εἶδη τῆς δικῆς σου συντέλειας —

Ὁ νοῦς νυχτοπάρωρα βυθιέται στοὺς μονάχους στοχασμοὺς —

Καὶ πλανιέται στὶς ἀναστημένες ξαστεριές, σφοδρὰ σιγῶντας κάποιο
κρύφιο ξάφνισμα.

Τὸ βίασμα τῆς ἀφωνίας γύρω μου ἔχει πιστέψει στὸν ἀκοίμητο κά-
ματο τῶν κενῶν σου,

Ἄγνωστο,

Ποὺ ἡμερόνουν, θραύοντας, τὶς ξέστοχες προσπίθειες

Κι ἀντίπερα ἀγναντεύω,

(πιστὸς στὴν ἀνάγκη τῆς πρωτόπνοης ἀνεπάρχειας.)

Στὸ σύθαμπο διάβα τῶν ὄσων ἀνάσαστα ξανοιχθῆκαν γιὰ τὴν ὀ-
λόρη ἀνεπνιά,

Ἄγναντεύω τὴν ἀδιαφέντευτη φρόνηση τῆς θανῆς νὰ περνᾷ ξένη,
πέρα ἀπ' τὸ στρωτὰ ἀκαταμέτρητο σάλαγο.

Γιὰ νὰ βρῆ τις γνώριμες αἰτίες — Ἡ φρόνηση τῆς θανῆς!

Ὁ νοῦς μου ἀποθεώ-
νεται καὶ πιστεύει . . .

Σ' ὄλα πὺν διαβαίνονν μὲ διάφανη κατάλυση,
Μ' ἀνάσυρμα λαγαρὸ κι ἀγίνητο,
Καὶ πιστεύει ἀπολησμονημένα σ' ὄλο τὸ κατανοητικὸ ἀρχίνεμα.

Ἀντίπερα ἢ ἀνάσα τοῦ ἀσμιχτοῦ φτασμοῦ στηλώθηκε στὸ κενὸ τῶν
ἀκμαίων μυστήριων —

Φωτοϊσκιόνοντας τὸ κύλισμά της πάνω ἀπ' τὴν ὀλόγυρτη πυκνότη,
γιὰ νὰ προσύρη,

Ἀυγινά, τὴν ξύπνια τῶν χαμένων σημαδιῶν — Καὶ πιστεύει ὁ νοῦς
ἀπολησμονημένα!

Τ' ἄμιστο σώριασμα τῆς νυχτιᾶς γλωμοφέρνει γαλήνᾳ σ' ἀλαφροκρά-
τημα τῶν ἀπόφεγγων. —

Μέσα στὸ χρόνιασμα τῆς ἀμαθῆς καλοκαιριᾶς ἕνας διάφανος κύκλος,
καὶ τὸ ξάνοιγμα τῶν θανάτων, πὺν κυλοῦν — κάποιον λόγιασμα ναυαγη-
μένης ἐπιστροφῆς λυγίζει — τρισμακάριστο παρακάλλιο ξεχνιέται στὴν
παρθένα ὀκνότητα.

Καὶ προβάλλει ἢ πνιγμένη παράσταση τοῦ κίνδυνου μὲ τὴν ἀρά-
θυμη μονοτονία τῶν τελευταῖα φανερωμένων —

— κι ὁ νοῦς πιστεύει!

Ὅλα κυλοῦν πρὸς τὴν ἐρημιὰ τοῦ Ἄγνωστο.

Σ' ἐσένα ἢ λατρεία κάθε ἀπόσπερον δισταγμοῦ.

Σ' ἐσένα, Ἄγνωστο, ἢ σκυθρωπὴ μου λατρεία.

Ὅλα καλοῦν πρὸς τὴν ἐρημιὰ τοῦ Ἄγνωστο.

Ἀπ' τὴν ἀκαρπὴ βουλή ὡς τὸ σκίρτημα τῆς ζωντανῆς ἐγνοιας.

Ἡ ἴδια ἄχαρη ἀνάσα, πὺν κνηγιέται στὸ θριαμβικὸ λευτέρωμά της.

Μὲ τις γλωμόεγγες ἀπάθειες πὺν ἔχουν ὀκνοθυμίζει, ὅπως χειμωνια-
σμένοι στοιχειωμοί —

Οἱ ξέθωροι στρόβιλοι ἀπλὴ ὀλόγυρτίζουν κάποιον ἀσίγητο φανέρωμα
καὶ πλανεύουν μιὰν ἀπάτη ἀπελπισμοῦ —

Οἱ ξέθωροι στρόβιλοι λιγνεύουν, πεδικλώνοντας μιὰν ἀπαλόπνοη
ἀνασεμιά —

Καὶ σ' ὄλα ὅτι ἀσύντριφτα μαντεύεται εἶναι τ' Ἄγνωστο!

Εἶναι τ' Ἄγνωστο ἀβασίλευτο μάταια, σ' ἐν' ἀνοιχτομὸ χαλασμῶν.

Εἶναι τ' Ἄγνωστο σὲ κάποια θολὴ φυγὴ πρὸς τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀντί-
λαλους!

Ὁ οὐρηνός, στὴν ἄξενη ἀναγάλλια τοῦ ἀπειρου

Ἔχει πασκίσει πολὺπαθα γιὰ νὰ φέρῃ ὡς τὴν ἀμπόρετ· λαχτάρα σου,
Κάποιον ξύπνημα ἀποκάλυψης!—

Μέσ' τὸ γλωμὸ ξαπόσταμα διαβαίνονν οἱ ἀπίθανες σύλληψεις,

(Μὲ τὰ ὑπνόθωρα μάτια λατρεύω)

Κρατῶντας τ' ἀργόφαντ' ἀρώματα, πὺν ὑψώνονται σὰν ἴσκιον ἀνα-
παμένης ἀποθυμῆς.

Ἀπίθανες οἱ σύλληψεις, κ' οἱ ἀνάπαφες

πίσω ἀπ' τὸ εἰρήνευμα τῶν ἀρωμάτων.

Καὶ μέσα ὁ εὐτυχιτισμὸς μονάχος, προσδοκῶντας τὴν ἄσωτη παρηγοριά—

Καὶ μέσα παντοτινὸς παρουσιασμὸς ἢ δικιὰ σου ἀλήθεια,

Ἄγνωστο!

Σ' ἐσένα ἀτενίζοντας θὰ ξαναζήσουμε μιὰν ἀγωνία στείρας πίστεως,

Καὶ θὰ φέρουμε πάντα στὴ σκέψη μας τὸ μονγγὸ προδορῶμισμα τῆς
γητείας.

Ἀπ' ἐσένα θὰ μᾶς ἔλθουν οἱ συλλογισμοὶ τοῦ ἀπέθαντου,

Καὶ φεύγοντας τ' ἀτόλμητο φῶς θὰ οἰχτοῦμε στὴ θολὴ φυγὴ . . .

Γιὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀντίλαλους!—

Grenoble 1919

ΘΡ. Α. ΚΑΣΤΑΝΑΚΗΣ

ΣΚΗΝΗ ΜΙΑΣ ΝΥΧΤΑΣ ΤΟΥ ΟΚΤΩΒΡΗ

[Στά βόρεια της Σκωτίας]

Μιά νύχτα καταιγίδας έρχονται πέντε βάρδοι σ'έναν άρχηγό και του ζητούντε άσυλοιστορώντας το χαλασμό της παιδιάδας.

Ο Πρώτος Βάρδος : 'Απλώνεται ή νύχτα κρύα, κ' είναι παντού σκοτάδι. Τα σύγνεφα βαραίνουν μαζωμένα πάνω άπ' τα βουνά· τή γλωμη ματιά του πίσω άπ' τή θολούρα τήν έκρυψε το φεγγάρι· άστρο κανένα.

'Ακούω το κούφιο και το πνιγμένο βούησμα τής νοτιάς μέσα στο δάσος· ό απόμονος καταρράχτης· θαρρείς και κλαίει στο βάθος του λόγγου ό νυχτοκόρακας κραζει άπ' τήν κορφή των δένδρων που πάνω στους τάφους κλαδοσαλεύουν.

'Ένα φάντασμα μέσα στον κάμπο ξεχωρίζει· μη είναι ό ίσκιος κάποιου άποθαμένου πολεμιστή;.. Σκορπιέται... χάθηκε. 'Απ' έδω κάποιον θα φέρουνε στον τάφο· ό ίσκιος του έγγραψε το δρόμο.

'Ένας σκύλος ουρλιάζει σε κάποια μακρυνή καλύβα· το έλάφι είναι πλαγιασμένο στην πρασινάδα του βουνού· δίπλα του ξαποσταίνει ή έλαφίνο· άκουσε τον άνεμο να βουίζει μέσα στο δάσος της, και τή βλέπω ή στηλώνεται όλο ροβή· ξεφοβείται και πλαγιαζει πάλε στο χορτάρι.

Μέσα στ' ανοίγματα του βράχου κοιμάται το ζαρκάδι, κι ό πετεινός του κάμπου κρύβει το κεφάλι του κάτω άπ' το φτερό. Στην πεδιάδα ζήσ κανένα, πετούμενο κανένα παρά μονάχα ή άλεπού κι ό νυχτοκόρακας. 'Ο ένας στην κορφή του κατάγυμνου δένδρου, κ' ή άλλη νάτης που φαίνεται πάνω στο βουνό, μπρός από ένα σύγνεφο.

Σκυθρωπός ό στρατοκόπος κι άπισταμένος τρεμουλιάζει, μέσ' τα σκοτάδια που τον π'ανήσανε· μέσα άπ' τ' άγκίθια και μέσα άπό τούς θάμνους προχωρεί ακολουθώντας τον ψίθυρο του νερού που φεύγει κλώντας φοβάται τούς βράχους και τούς βάλτοτοπους· τρομάζει τα στοιχεία τής νύχτας.

Το γέριχο δέντρο βογγά κάτω άπ' το πάλεμι των άνεμικών· το ξερό κλαδί πέφτει κουφά στο χώμα, κι ό άνεμος διώχνει μπρός του, πάνω άπ' τα μαραμένα ρείκια [τά κουρέλια του δάσους· είν' ή ώρα που οι ψυχές των άποθαμένων όρθώνονται· π'ά στα μνημούρια. Παντού μονάχα ή φρίκη... σκοτάδι.

Προμηνά μιιά καταιγίδα ή σκοτεινή νυχτιά· ό άνεμος ποιό βαρεία

βογγά, κ' οι ψυχές των ήρώων που δεν έχουνε μνήμα γυρνούν στον κάμπο...

'Αχ! συντρόφοι, πάρτε με, γλυτώστε με άπ' αυτή τή νύχτα!

Ο Δεύτερος Βάρδος : 'Ο άνεμος σηκώθηκε, βρέχει, το πνεύμα του βουνού γουρλιάζει μέσα στα ρουμάνια, τα δέντρα βουερά θραύονται, οι θύρες χτυπούν στα κλονισμένα καλύβια.

'Απ' το βουνό ή καταιγίδα διώχνει τ' άλογο, τήν κασίκα, και τήν άγελάδα που μείναν άργά· φορτωμένα τή βροχή, τρεμουλιάζαν στην άκτ'ή που με μιās σπ'ά... και κωλιέται. 'Ο χείμαρρος φουσκώνει και με βαρύ άχό κυλά τ' άφρισμένο του κύμα. 'Ο στρατοκόπος γυρεύει τα ρηγά· γρικάτε τήν άπελπισμένη γραυγή; Είν' ό θάνατος!

'Ο κνηγός ξαφνισμένος ξυπνά στο καλύβη του και δυναμώνει τις τελευταίες σπ'ίθες τής φωτιάς του. Τα σκυλιά του με τούς ζεστους άχνούς τους είναι μαζεμένα γύρω του. Παίρνει τα ρείκια και τα μαζώνει στις χαρμαδες τής καλύβας του· σιμά άπ' τή θύρα δυο χείμαρροι περνούν, χωνεύοντας το γούρλιασμα των κυμάτων που σέρνει τή λάσπη.

'Ο πιστικός ό πλανημένος, θλιβερός με τα όνειρα του, κάθεται στα πλάγια του βουνού, φυλάγοντας τή σελήνη να αροβάλλει, για να πάρη το κουρασμένο του περιπάτημα μέσα άπ' τα πλημμυρισμένα μονοπάτια.

Τα στοιχεία άνεβαίνουν μέσ' τήν καταιγίδα· νομίζεις πως άκοις το ψιθύρισμα τής αδύναμης φωνής τους μέσ' άπ' τα κάποια σωλάσματα του άνέμου· άπ' τον άλλον κόσμο· έρχονται τα τραγούδια τους.

'Η βροχή έπαψε· ένας ξερός άνεμος φυσά στην πεδιάδα· μ' ακόμα οι χείμαρροι κυλούν· ψυχρές στάλες πέφτουν από τή στέγη. Βλέπω τον ουρανό σπαρμένο άστρα· μα πάλε ή βροχή μαζεύεται, προς τή δύση· ό ουρανός είναι φορτωμένος σύγνεφα.

'Η νύχτα είναι γεμάτη από τρόμο κι από χαλασμούς.

'Αχ! συντρόφοι, πάρτε με, γλυτώστε με άπ' αυτή τή νύχτα!

Ο Τρίτος Βάρδος : 'Ο άνεμος βογγά και βαραθρώνεται μέσα στα βουνά, και σφυρίζει πάνω στα ψηλά χόρτα των τάφων. Ξεριζωμένες πέφτουν οι έλάτες· ή καλαμόφκιαστη καλύβα έχει σκορπίσει· τα σύγνεφα χαλασμένα περνούν ανάμεσα άπ' τούς ουρανούς, και κάπου κάπου ξεχωρίζουν λίγα άστρα.

Το μετέωρο, που το θάνατο προμηνά, στροβιλίζει και σπιδίζει στην πυκνότη τής σιας· σταματά έπάνω άπ' το λόγο, και μέσα στη λάμψη του βλέπω να τρέμη ή ξεραμένη φτέρδα, οι μαύροι θάμνοι του βράχου, κ' οι γέρκες βολανιδιές που ή καταιγίδα τις έγυρε.

Ποιός είν' αυτός ό ήρωας που σιμά στο χείμαρρο τότε βλέπω, ντυμένο πένθιμα πέπλα;

Τὰ κύματα κυλοῦν βιασμένα πρὸς τὴ λίμνη, καὶ ξεσκοῦν τὶς βραχωμέ-
νες τῆς ἀκτῆς.

Μιά βάρκα εἶν' ἀναποδογυρισμένη, καὶ τὰ κουπιά τῆς παίζουσι στὰ
κύματα: μιὰ παρθένα τῆς ἔρημος καθισμένη κοντὰ στὸ βράχο κυττᾷ θλιμι-
μένα τὸ χεῖμαρρο πού κυλᾷ.

Ἄγαπημένος τῆς τῆς ἔταξε πὼς θᾶρχουνταν κατὰ τὸ βράδυ: εἶδε
τὴ βάρκα του στὴ λίμνη. Ἄχ! μὴν εἶν' αὐτὴ πού ξεχωρίζει ριχμένη στὴν
ἀμμουδιά; ἢ στερνὴ κραυγὴ τοῦ ἀγαπημένου τῆς εἶν' αὐτὴ πού βογγᾷ μέσα
στὸν ἄνεμο;

Ἀκοῦτε πὼς πέφτει τὸ χαλάζι· βαρὺ τὸ χιόνι κατεβαίνει σιωπηλὰ
ἀπ' τὰ σύγνεφα: οἱ κορφὲς τῶν βουνῶν λευκαίνουν, λουφαίζουν οἱ ἄνεμοι,
κ' ἡ νύχτα ὅλο καὶ παγώνει.

Ἄχ! συντρόφοι, πᾶρτε με, γλυτώστε με ἀπ' αὐτὴ τὴ νύχτα!

Ὁ Τέταρτος Βάρδος: Ἡ καταιγίδα πέρασε· στὸν ὀλοκίθαρον ἀγέρι
ἢ γαλήνη ἀπλώνεται, καὶ τ' ἄστρα φεγγόβολα στολίζουν τὸν οὐρανό· οἱ
ἄνεμοι κυλισμένοι μέσα στὰ σύγνεφα χαθῆκαν πίσω ἀπ' τὸ λόφο, τὸ φεγ-
γάρι ψήλωσε στὴν κορφὴ τῶν βράχων: τὰ δέντρα, οἱ βράχοι, ἢ γαληνεμένη
λίμνη, καὶ τοῦ κάμπου ὁ χεῖμαρρος ἀργοφαίνονται μέσ' τὰ γλυκόφω-
τά του.

Βλέπω τὴ γῆ σπαρμένη ἀπὸ λείψανα τῆς καταιγίδας· τὰ δεμάτια τοῦ
σιταριοῦ, σκόρπια στὴν πεδιάδα, καρτεροῦν τὸ χέρι τοῦ σταχολόγου.

Τέτοιαν ὥρα, ἢ νύχτα εἶναι γαλήνια καὶ ὠραία!

Ποιὸς ἔρχεται ἀπ' τὰ λημέρια τῶν νεκρῶν; Ξεχωρίζω ἓνα γυναικί-
ο φάντασμα, ντυμένο λευκά, καὶ μὲ τὴν κόμη ὀλόμαυρη. Ἄχ! εἶν' ἢ κόρη
τοῦ ἀρχηγοῦ μας, πού ὁ θάνατος μᾶς τὴν εἶχε πάρει! Ἐλα, ὠραία σκιά,
ἔλα δείξου σ' ἐμᾶς, ἐσὺ πού ἦσουν μιὰ φορὰ ἢ χαρὰ τῶν ἡρώων!...

Μὲ ὁ ἄνεμος, περνώντας, διώχνει τὴ γλυκειὰ σκιά σκορπιέται, δὲ μέ-
νει παρ' ἓνα χάριγμα χλωμό, ἀξεδιάλυτο, πού χάνεται ἐπὰ στὸ λόφο.

Ἐνας ὀλόδροσος ἄνεμος σκορπᾷ ἀργὰ τὴν πύξη πού ἀναπαύονται
στὸν κάμπο· σηκώνεται στὸ λόφο· ἀνεβαίνει πρὸς τοὺς οὐρανοὺς.

Ἡ νύχτα εἶναι ὅλη γαλάζιο, γαλήνια, γεμάτη ἄστρα, τὸ φεγγάρι
λάμπει.

Συντρόφοι, ἢ γαλήνη εἶναι στὴν καρδιά μου, ἀφήστε με νὰ χαρῶ
αὐτῆνα τὴν γλυκειὰ νυχτὴ!

Ὁ Πέμπτος Βάρδος: Ναι, ἢ νύχτα εἶναι πιὸ γαλήνια, μὰ σὰ νὰ
κρύβη φοβέρες ὁ ὄριζοντας. Τὸ φεγγάρι εἶναι καθισμένο πάνω σ' ἓνα
σύγνεφο τῆς δύσης· ἢ χλωμὴ του λάμπει γέρνει ὀλοένα, καὶ ὁ λόφος ἀγά-
λια, ἀγάλια σκοτινιάζει. Ἀκούγεται ὁ κουνφὸς ἀχὸς τῶν μακρυνῶν κυμά-

των. Ὁ χεῖμαρρος ψιθυρίζει πάνω στὸ βράχο· ὁ πετεινὸς φωνάζει.

Τὰ μεσάνυχτα περάσαν: ὁ πιστικὸς ξυπνᾷ μέσ' τὸ σκοτάδι καὶ πᾶ
ν' ἀνάψη τὴ φωτιά του· ὁ κυνηγὸς νομίζει πὼς κόντεψε ἢ μέρα, καὶ φω-
νάει τὰ σκυλιά του. Σφυρίζοντας ἀνεβαίνει στὸ λόφο· ἓνα φύσημα ἀνέμου
χωρίζει τὰ σύγνεφα· τὸ ἀστρόφωτο ἄριμα τοῦ Βορριᾶ προβάλλει, μὰ ἢ
αὐγὴ εἶν' ἀκόμα μακριά: πλαγιάζει καὶ ἀποκοιμῆται στὴν πρασινάδα τοῦ
βράχου.

Ἀκοῦτε τὸν ἀνεμοστρόβιλο πού λιγυρίζει τὸ δάσος καὶ ἀνοίγει τὴ σκο-
τεινιά τοῦ κάμπου: εἶν' οἱ νεκροὶ πού σιτραίζουσι στὰ σύγνεφα

Κυττᾶτε, τὸ φεγγάρι κρύφτηκε πίσω ἀπ' τὸ λόφο· ἢ τελευταία του
ματιὰ χλωμοφωτᾷ τὶς σκοτεινὲς κορφές. Ὁ ἴσκιος τῶν δέντρων μακραι-
νει ἀκόμα; τώρα ὅλα ἔχουν σκοτεινιάσει.

Ἡ νύχτα εἶναι μαύρη, τρομαχτικὴ, σιγαλερὴ· ἄχ! συντρόφοι, πᾶρτέ
με, γλυτώστε με ἀπ' αὐτὰ τὰ προμηνήματα!

Ὁ Ἀρχηγός: Ἐ! Τί καὶ ἂν οἱ καταχνιὲς κυλιόνουνε τοὺς λόφους,
καὶ τὰ φαντάσματα, στροβιλίζοντας στὸν κάμπο, κάμουν τὸ σιτρατοκόπο
νὰ τρεμουλιάζει μέσ' τὸ δάσος, κ' ἢ καταιγίδα σκίζει τοὺς ἀνεμοστρό-
βιλους κ' οἱ χεῖμαρροι βογγοῦν; Τί καὶ ἂν τ' ἀναμμένα μετέωρα σποῦν μέσ'
τὸν ἀγέρα, καὶ τὸ χλωμὸ φεγγάρι ψηλώνει πάνω ἀπ' τὰ βουνὰ ἢ σβύεται
μέσ' τὰ σύγνεφα; Τί καὶ ἂν ἢ νύχτα εἶναι γεμάτη καταιγίδες ἢ γαλή-
νια, ἢ γαλάζια, ἢ εἶναι σκοτεινὴ;

Ἡ νύχτα φεύγει μπρὸς τὴν αὐγὴ: ἢ καινούργια μέρα θὰ χυμῆσῃ ἀπ'
τὴν Ἀνατολή... μονάχα ἐμεῖς, ὠϊμένα! ὦ! σύντροφοι, ποτὲς δὲ γυρνοῦμε
ἀπ' τὴν ἀγκαλιὰ τοῦ τάφου.

Ποῦ εἶναι τῶν περασμένων καιρῶν οἱ πολεμιστὲς μας; Ποῦ εἶναι οἱ
ξικουσιμένοι μας ρηγάδες; Ἡ σιγαλιὰ βασιλεύει στοὺς τόπους τοῦ ἀγῶνα
τους. Μὲ δυσκολία μόλις μποροῦνε νὰ βρεθοῦν οἱ τάφοι τους, κρυμμένοι
μέσα στὸ χορτάρι: κ' ἐμεῖς ἀκόμη, σὲ λίγο, θᾶμαστε ξεχασμένοι!

Αὐτὸ τὸ σπῆτι ὅπου τραγουδοῦμε, θὰ γκρεμῆσῃ κ' οἱ ἀπόγονοι -μας
δὲ θὰ μποροῦν νὰ βροῦν τὰ εἰρήλια του. Ἄδικα θὰ ρωτήσουν στοὺς πιὸ
ἀρχαίους γέροντες: «Ποῦ ἦταν τὰ παλάτια τῶν πατέρων μας;»

Δυναμῶστε τὶς φωνές σας, συντρόφοι μου, πᾶρτε τὲς ἄρπες σας καὶ
ἀδιάστε τὸ ποτήρι τῆς χαρᾶς! Στοὺς τοίχους κρεμᾶστε ἕκατὸ δαδιὰ φλογε-
ρῆς ρετσίνας!

Κ' ἓνας γέρος βάρδος, καθισμένος δίπλα μου, ἄς μοῦ ἱστορήσῃ τὰ
κατορθώματα τῶν περασμένων καιρῶν, τὴ ζωὴ τῶν ξικουσιμένων ἀρχηγῶν
τῆς πατρίδας μας, καὶ ὅλων τῶν πολεμιστῶν πού δὲν τοὺς βλέπουν πιὰ
τὰ μάτια μας.

Ἄς γοητέψουμε ἔτσι τὸ τέλος αὐτῆς τῆς νυκτιᾶς, ὦ! πού ἢ αὐγὴ νὰ

φωτίση στὸν ὀρίζοντα· καὶ τότες τὸ τόξο νὰ εἶναι τεντωμένο, οἱ κυνηγοὶ καὶ οἱ σκίλλοι ἔτοιμοι, γιατί μαζί με τὴ μέρα θὰ πᾶμε νὰ ξανακυνηγήσουμε τὰ ἐλάφια, τ' ἀποκοιμισμένα στὶς ὄχθες τῆς ἀπόμονης λίμνης.

(Μετάφραση ΘΕΜΗ ΚΑΛΟΓΙΑΝΝΟΥ)

ΞΕΚΟΥΡΑΣΜΑ

« . . . Καὶ τὸ θάρρος ἀκόμη εἶναι δικό μου . . . τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ μοῦ εἶναι ξένο, γιατί ποτέ δὲν ἐδόξασα τὸ σῖνολο. »

Θὰ θυμούμαστε τὶς ὀκνὲς θλίψεις, ὕστερα ἀπὸ τὶς αὐγὲς ποὺ ἀποθαίνουν με τὸ σοφὸ τελευταῖο ὄνειρο—

(Καὶ θέλω νὰ πιστέψω πὼς τίποτε δὲν μπόρεσε νὰ μὴν ὑπάρξῃ!)

Ἡ θάλασσα πάντα με τὸν πασίχαρο ἄνεμο τῆς ἄμετρης μέρας, ποὺ ἔλο στοχάζουνταν,

Στὴν ἄμαθῃ χαρὰ καὶ στὸ φῶς. Ἡ θάλασσα πάντα με τὴν ἐλπίδα τῆς περιπαίτειας κυλοῦσε, σπῶντας τὴν καλόκαιρη φόρα τῆς—μπρὸς μας, ὕστερα ἀπὸ τὶς αὐγὲς

Ποὺ ἀποθαίνουν με τὸ σοφὸ τελευταῖο ὄνειρο.

Τίποτε δὲν μπόρεσε νὰ μὴν ὑπάρξῃ γιατί τίποτε δὲν ἐγεννήθη στὴν ἀχαριστία τῶν μαθημένων.

Καὶ μέσ' τῆς θλίψῃς ποὺ περνοῦσε—ἀργὰ παράμερη—ἐννοῶσα τὴ γλυκανάπαψη τῆς χαρᾶς—
ὅπως παρηγόριο ἀγνότης.

Καὶ τίποτε δὲν ἔμαθα ποὺ νὰ μὴν ἦτανε δικό μου!

Μὲ τὴν ἀνιαρὴ χαρὰ φεύγαν οἱ διάπλατοι ἀνέμοι,
Μέσ' τὴν κοινὴ τὴν ὥρα,
Κυνηγῶντας τὸ βαρὺ φήλωμα στὴ σπαρμένη καλωσίνη.

(Τὴν ἀνιαρὴ χαρὰ δὲν τὴ ξαναβλέπαμε).

Στὸ γέραςμα τῆς σκυθρωπῆς μνήμης—πάντα ὀλόγυρα χαμένης—
τίποτε δὲ ἠσμενιόταν τόσο ἀλόγιαστα, ἔσο τ' ἀνήξερα θελήματα ποὺ σταματοῦσαν με τὸ τέλος τους,

Καὶ ποὺ τίποτε δὲ βλέπαν, ξέροντας ὅλη τὴ σκληρότη τῆς πρόχειρης ζωῆς.

Ἡ ζωὴ ἦτανε πρόχειρη, καὶ περνοῦσε κι ἀναπαύουνταν.

Σκεπτικὲς ἐγκατάλειψες σιμὰ στὴ θάλασσα, ποὺ ἔσωνε τ' ἀναβούησμα ἀνέμων δειλινού—καὶ κατόπι βιαστικὰ περάσματα καὶ σταματίσματα γιὰ ἓνα χρώμα

Πρὸς τὸ τέλος τρέχανε, φεύγανε καὶ χανόνταν ἀνάλαφρα καὶ ποτὲ κανένας ἀπ' τοὺς τόσους ἀχούς δὲ γυρνοῦσε—Τόσο μοιάζαν ὅλα ποὺ ξεχώριζαν μόλις χανόνταν,

Καὶ τότες ζήτηγα νὰ διῶ στὸν ἀφανισμό τῆς γρηγοράδας.

Κατόπι ἔμαθα, πὼς μονάχα οἱ στιγμὲς δὲν τελειώνουν!

Ὅλο τὸ φῶς νείρουνταν ὅπως σ' ἓνα θρίαμβο καινούργιας ματαιότητος...

Κ' οἱ συλλογὲς λαγγεῦαν τὸν καλοθύμητο κάματο.

Δικοί μας οἱ οὐρανοί... κ' οἱ ἀντίλαλοι... κ' οἱ χαραυγές!

Ὅλα λυγίζαν κοντινά!..

Ὅλα τῆς ζωῆς ἦτανε δικὰ μου,

Καὶ τὸ θάρρος ἀκόμα τῆς χαρᾶς τῆς.

Μὲ τὴν παράσταση τῆς ἀμίλητης πράξης πάντα εἶχα στὸν ἥρωϊκό νοῦ τοὺς πανικούς κάποιου ὄρθρου!

Ἡ ζωὴ ἦτανε πρόχειρη, καὶ περνοῦσε κι ἀναπαύουνταν στὶς στιγμὲς,

Κ' ἐξῶ ἀπ' αὐτὲς τίποτε δὲν ἦταν ἀτέλειωτο.

ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΚΑΙΡΟΙ

Ὁ παραλογισμένος οὐρανὸς κρατᾷ τὸ σύγκρουσ περιμάζωμα μιᾶς ὄρας, κ' οἱ καιροί

—Οἱ ἀρχαῖοι καιροί—γυρνοῦν μέσ' τ' ἀπλόχερο ἀπώσωσμα τοῦ δειλινού.

Γυρνοῦν ἐλπίζοντας μιὰ συμφορὰ καταλυμένη,
Γυρνοῦν πρὸς πέρα ἀπ' τὸ ξενίτεμα τοῦ αἰθέρα.

Χωρὶς αὐτοὺς τίποτε δὲ διαβαίνει.

Τ' ἀπέλπισμα τῆς ἀλλαγῆς μαζί τους κι' αὐτό,

Ὅπως τὸ ξενοπελάγωμα τῆς ἀπόμονης κραυγῆς.

Γύρω στ' ἄμοιαστα χρόνια μας γυρνοῦν μὲ τὴ βάρβαρη καρτερία,
Σκυθρωποὶ πρὸς κάποιο ἀναποφάσιστο χαλασμό.

Οἱ ἀρχαῖοι καιροὶ ὁλοῦθε μᾶς φεύγουν.

Τὸ γόητρο τοῦ Τίποτα μπρὸς τους

Ἄγνοεῖ εἰρηνικά. Καὶ τὸ παρηγόριο τῆς θάλασσας μαντεύεται πίσω
ἀπ' τὴν ἀρχὴ τους,

Καὶ τὰ σύγνεφα βέβαια.

Μέσ' ἀπ' τὴ θερμὴ χαρὰ τῆς γεννιάς μας καὶ μεις μπορούμε νὰ τοὺς
ξέρουμε,

Ἄδιαφάντευτους στὴ γαληνὴ ἐξουσία.

Ἀρχαῖοι καιροί, μὲ τὴ σκιάξην τοῦ φανταγμοῦ σας περνάτε στοὺς
ἐρχομοὺς

Ποῦ λαθεύονται καὶ πάνε...

Σ' ἐσᾶς τὸ θάμασμα μιᾶς ὑπερβολῆς!

Παρίσι, 1919.

ΘΡ. Α. ΚΑΣΤΑΝΑΚΗΣ

ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΣΤΡΙΝΤΒΕΡΓΚ

ΠΑΡΑΜΟΝῆ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝῶΝ

Δίνομε σήμερα σὲ μετάφραση μερικὲς σκηνές ἀπὸ τὴν Α' πράξην
τοῦ δράματος τοῦ μεγάλου Σουηδοῦ συγγραφέα Λύγ. Στρίντιμπεργκ «Πα-
ραμονὴ Χριστουγέννων». Ἀνήκει στὴ σειρά τῶν δραμάτων του γιὰ τὴς
«μεγάλαις χρονιάρικαις γιορταῖς». Ἀργότερα μπορεῖ νὰ τὸ δῶσουμε ὁλό-
κληρο.

Εἶνε ἡ ἱστορία ἐνὸς κακοῦ δικαστῆ καὶ τῆς κακίας γυναίκας του.
Ἄδικησε, δωροδοκῆθηκε, πλούτισε. ἔχει ὅμως τὴς δουλιές του πάντα
καμωμένες σύμφωνα μὲ τὸ νόμο.

Εἶνε καταραμένος αὐτὸς κι' ἡ γυναίκα του νὰ μὴν μποροῦν νὰ ὑπο-
φέρουν τὴν ἥλιο. Ζοῦνε πάντα στὴ σκιά. Ἐχουν χτίσει τὸ μαυσωλεῖο τους
ἀπάνω σὲ καταραμένο χῶμα. Σ' ὄλο τὸ δράμα ξετυλίζονται οἱ περιπέ-
τειες τῆς τιμωρίας τοῦ δικαστῆ καὶ τῆς δικαστίνας ὅπου πέρνουν μέρος
σ' αὐτὲς σκιές, στρίγλες, φαντάσματα κι' ἄλλα μακάβρια πρόσωπα. Τὰ
διωχμένα κι' ἀδικημένα ἐγγόνια τῶν ἀδικῶν αὐτῶν δύο προσώπων πα-
ρηγορεῖ μιὰ συντροφιά ἀφατῆς γλυκύτητας «Ὁ σύντροφος τῶν παιχιν-
διῶν» ποὺ εἶνε ὁ Χριστὸς ὁ ἴδιος. Ἐχει τόσες περιπέτειες διίφορων χρω-
μάτων καὶ τόνων τὸ ἔργο αὐτό, τόσο τὸ φυσικὸ ἀναλλάσσεται μὲ τὸ ὑπερ-
φυσικὸ, ἐμπνέει τόσο τὴ φρίκη ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καὶ τὴ συμπάθεια ἀπὸ
τὸ ἄλλο ποὺ μπορεῖ νὰ εἰπωθῆ τέλειο ἀριστοῦργημα.

Ἄδελφ. Καλὴ σπέρα σας.

Ὁ Δικαστῆς. (ὕστερα ἀπὸ μιὰ πάψη) Λοιπόν...

Ἄδελφ. Ἄσκημα πάω. Δὲν πῆρα παράδες.

Ὁ Δικαστῆς. Θᾶχει βέβαια κι' αὐτὸ τὸ λόγο του.

Ἄδελφ. Δὲν μπορῶ νὰ βρῶ τὴν αἰτία γιατί ὁ ἕνας νὰ τὰ πᾶει καλὰ
κι' ὁ ἄλλος ἄσκημα.

Ὁ Δικαστῆς. Δὲν μπορεῖς; Ἐμπα μέσα στὸν ἑαυτό σου καὶ δοκίμασε
τὴς πράξεις καὶ τὴς σκέψεις σου καὶ θὰ ἴδεις πὼς ὁ ἴδιος φταίει γιὰ τὴν
κακὴ σου τύχη.

Ἄδελφ. Μπορεῖ καὶ νὰ μὴν εἶμαι δίκαιος ἄνθρωπος, ὅμως δὲν ἔχω
καμμιά πράξην στὴ συνείδησή μου ποὺ νὰ μὴν ἐξιλεώνεται.

Ἡ Δικαστίνα. Συλλογίσου πὼς...

Ἄδελφ. Τὸ πιστεύω. Δὲν εἶνε ἀνάγκη γιατί ἡ συνείδηση τὸν βα-
σταίει κανένα ξυπνητό.

Ὁ Δικαστῆς. Ἡ συνείδηση μπορεῖ ν' ἀποκοιμηθεῖ.

Ἄδελφ. Γίνεται; Ὅμως ἄκουσα γιὰ κλέφτες ποὺ γέρασαν μέσ' τὰ
ἐγκλήματα νὰ λένε πὼς λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο ξύπνησε ἡ συνείδησή
τους κι' ἄκουσα ἀκόμα νὰ διηγῶνται γιὰ κακοῦργους πὼς ἡ συνείδησή
τους ξύπνησε γιὰ πρώτη φορὰ ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο.

Ὁ Δικαστῆς. (συγκινημένος)... Τόσο ποὺ στοίχειωσαν θέλεις νὰ πεις.
Ἄκουσε καὶ σὺ αὐτὴ τὴν ἱστορία; Περίεργο ὄλοι τὴν ἄκουσαν ἐκτὸς
ἀπὸ μένα.

Ἡ Δικαστίνα. Γιατί μιλεῖτε τώρα; Καλλίτερα ἐλάτε στὴν ὑπόθεση.

Ἄδελφ. Καὶ τὸ βρίσκω καὶ γὼ φρονιμώτερο. Κι' ἀφοῦ βρισκόμαστε
σ' αὐτὴν, θὰ σᾶς ἀνακοινώσω παθερέ μου τὴν πρότασή μου...

Ὁ Δικαστῆς. Ἄκουσε παιδί μου, βρίσκω καλλίτερα νὰ σοῦ ἀνακοι-
νώσω ἐγὼ τὴν ἀπόφασή μου, δηλαδή ἀπὸ σήμερα πὼς δὲν εἶσαι πιὰ πα-

κτωτής μου και πριν δύσει ο ήλιος να βγεις στον κόσμο και να ζητήσεις δουλιά.

Ἄδολφ. Σοβαρὰ μιλάτε;

Ὁ Δικαστής. Δὲν ντρέπεσαι; Δὲν ἀστειοῦμαι! Καὶ δὲν μπορεῖς νὰ κραποναθεῖς, γιατί σοῦ δώκα δυὸ φορές προθεσμία.

Ἄδολφ. Καὶ τρεῖς φορές κακὴ συγκομιδὴ. Τί μπορῶ νὰ κάμω;

Ὁ Δικαστής. Δὲν τὸ εἶπα. Ὅμως κι' ἐγὼ λιγώτερο δὲν μπορῶ τίποτα νὰ κάμω. Καὶ δὲ σὲ καταδικάζω ἐγὼ. Ἐδῶ βρίσκεται τὸ συμβόλαιο κι' ἡ συμφωνία ποὺ δὲν τήρησες. Ἔτσι δὲν εἶνε; Λοιπὸν ἐγὼ εἶμαι χωρὶς σφάλμα καὶ νίπτω τὰς χεῖρας!

Ἄδολφ. Εἶνε νόστιμο αὐτὸ, ἔμως πιστεύω πὼς οἱ συγγενεῖς ἔπρεπε νὰχοῦν ἐπιείκεια καὶ πρὸ πάντων ὅταν σύμφωνα μὲ τὴ φυσικὴ τάξη αὐτὴ ἢ παρουσία θὰ πάει στοὺς ἀπογόνους.

Ἡ Δικαστίνα. Ἄκουσες! Ἡ φυσικὴ τάξη. Περιμένει τὸ θάνατό μας. Μὰ γιὰ ἰδέσ με, ἐγὼ μπορῶ νὰ ζήσω ἀκόμα εἴκοσι χρόνια καὶ θὰ ζήσω μόνο καὶ μένο γιὰ νὰ σὲ θυμῶνω.

Ὁ Δικαστής. (πρὸς Ἄδολφ). Τί βαρβαρότητα! Τί ἔλλειψη ἀνθρώπινων αἰσθημάτων, νὰ λές στὸ πρόσωπο γέρων ἀνθρώπων «Δὲ θὰ πεθάνετε σὲ λίγο»; Δὲν ντρέπεσαι, δὲν ντρέπεσαι; Ὅμως τώρα ἔσπασες κάθε δεσμὸ καὶ σοῦ λέω, φύγε ἀπ' ἐδῶ καὶ νὰ μὴν ξαναφανεῖς.

Ἄδολφ. Ἀποφασισμένοι! Θὰ φύγω, ἔμως ὄχι μόνος.

Ἡ Δικαστίνα. Πιστεύεις πὼς ἡ Ἀμαλία ἢ κόρη μας θὰ σ' ἀκολουθήσει μέσα στοὺς δρόμους καὶ δὲν θὰ εἶχατε ἄλλο παρὰ νὰ στέλνετε ἓνα ἓνα τὰ παιδιὰ ἐδῶ; Αὐτὸ προβλέφτηκε κι' ἐμποδίστηκε.

Ἄδολφ. Ποῦ εἶνε ἡ Ἀμαλία; Ποῦ;

Ἡ Δικαστίνα. Εἶνε τόσο καλὸ, ποὺ μπορεῖς νὰ τὸ μάθεις. Πῆγε ἐπίσκεψη στὸ μοναστήρι τῶν Κλαρισσίνων, μόνο γιὰ ἐπίσκεψη. Τώρα ξέρεις βέβαια πὼς δὲν ἀξίζει τὸν κόπο νὰ πᾶς νὰ τὴν ζητήσεις.

Ἄδολφ. Μιὰ μέρα θὰ πληρώσεις τὴν ἀγριότητα αὐτὴ, ποὺ κλέφτεις ἀπὸ ἓναν ἀναγκασμένον ἀνθρώπο τὰ μόνα του στηρίγματα κι' ἀνσπάνεις τὸ γάμο μου, θὰ τιμωρηθεῖς μιὰ φορά μὲ τὴν ποινὴ τοῦ χωρῆματος ἀντρόγυνου.

Ὁ Δικαστής. Ντροπὴ, νὰ ρίχνεις τὸ σφάλμα ἀπάνω στοὺς ἀθώους, φύγε, φύγε καὶ πείνασε καὶ δίψασε μπροστὰ σὲ κλειστὲς θύρες, ὥς ποὺ νὰ μάθεις τί θὰ πεῖ εὐγνωμοσύνη.

Ἄδολφ. Σοῦ τὸ εὐχομαι διπλά, τὸ ἴδιο. Ἀφήστε μόνο νὰ χαιρετήσω τὰ παιδιὰ μου κι' ἔπειτα φύγω.

Ἡ Δικαστίνα. Ἀφοῦ δὲ θέλεις ν' ἀπαλλάξεις ἐσὺ τὰ παιδιὰ σου ἀπὸ τὴ θλίψη τοῦ χωρισμοῦ, θὰ τὸ κάμω ἐγὼ καὶ τὸκαμα!

Ἄδολφ. Κι' αὐτό! Τώρα πιστεύω κάθε κακὸ ποὺ ἢ φήμη ἔφερνε

γιὰ σὰς καὶ τώρα νοιώθω τί ἤθελε νὰ πεῖ ὁ γείτονας ὅταν ἔλεγε πὼς δὲν μπορεῖτε νὰ ὑποφέρετε νὰ βλέπετε τὸν ἥλιο.

Ὁ Δικαστής. Μὴν πεῖς ἄλλο, γιατί θὰ σὲ πιάσει ὁ νόμος καὶ τὸ χέρι τῆς δικαιοσύνης.

(Σηκώνει τὸ δεξιὸ χέρι ἀψηλά. Φαίνεται πὼς λείπει ὁ λιχανός).

Ὁ Ἄδολφ. (Πλησιάζει καὶ πιάνει τὸ χέρι γιὰ νὰ τὸ σκαλίσει.) Τὸ χέρι τῆς Δικαιοσύνης, τὸ χέρι τοῦ ψεύτορκοῦ ποὺ τοῦ λείπει τὸ δάχτυλο ἐκεῖνο ποὺ κρεμάστηκε ἀπάνω στὴν Ἀγία Γραφή ὅταν πῆρε τὸν ψεύτικον ὄρκο. Ἀλλοίμονο σὲ σένα! Ἀλλοίμονο σὲ σὰς! Γιατί ἡ στιγμή τῆς ἀνταπόδοσης φτάνει καὶ τὰ ἐγκλήματά σας θὰ ἀναστηθοῦν σὰν πτώματα ἀπ' τοὺς λόφους καὶ θὰ ζητήσουν τὸ δίκιο τους.

Ἡ Δικαστίνα. Τί λέει! Μοιάζει σὰ νὰ ρίχνει φωτιὰ ἀπάνω μας! Φύγε πνεῦμα τῆς ψευτιάς κι' ἡ κόλαση ἄς εἶνε μισθός σου.

Ἄδολφ. Ὁ οὐρανὸς νὰ σὰς τιμωρήσει ὅπως σὰς πρέπει κι' ὁ Θεὸς νὰ σκεπάζει τὰ παιδιὰ μου. (φύγει)

Ὁ Δικαστής. Τί ἦταν αὐτό; Τί ἔλεγε; Ἡ φωνὴ του φαίνονταν σὰν νὰρχεται ἀπὸ καρμιὰ μεγάλη σάλα κάτω ἀπ' τὸ ἔδαφος.

Ἡ Δικαστίνα. Τᾶκουσες καὶ σύ;

Ὁ Δικαστής. Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς βοηθήσει! Θυμᾶσαι τί μᾶς ἔλεγε γιὰ τὸν ἥλιο; Αὐτὸ ἦταν τὸ πιὸ περίεργο! Πὼς μπορούσε νὰ τὸ ξέρει;..... πὼς εἶνε ἔτσι. πὼς τόσο παράξενα εἶμαι καμωμένος ποὺ ὁ ἥλιος πάντα μὲ καίει. καὶ ἡ αἰτία θὰ εἶνε τὸ πὼς ὅταν ἡ μητέρα μου ἦταν ἐγκυὸς σὲ μένα ἔπαθε ἡλίωση, ἔμως πὼς καὶ σύ....

Ἡ Δικαστίνα. (τρομαγμένη) Σιωπὴ. Πές μου ἔδωσε ὁ ἥλιος;

Ὁ Δικαστής. Βέβαια κι' ἔδωσε.

Ἡ Δικαστίνα. Τότε πὼς μπορεῖ ἡ ἡλιοσκιά νὰ κάθεται ἀπάνω στὸ μαυσωλεῖο;

(Ἡ ἡλιοσκιά κουνιέται)

Ὁ Δικαστής. Χριστέ μου... Σημάδι!

Ἡ Δικαστίνα. Σημάδι ἀπάνω στὸν τάφο! Αὐτὸ δὲ γίνεται κάθε μέρα καὶ μόνο μερικοὶ λίγοι ἀνθρώποι ποὺ ἔζησαν μὲ τὴν πίστη στὰ μεγάλα πράματα....

(Ἡ ἡλιοσκιά σβύνει)

Ὁ Δικαστής. Ἐδῶ εἶνε ἄγρια σήμερα τὸ βράδυ. Ἀλήθεια ἄσκημα. Αὐτὸ ἔμως ποὺ μὲ συγκίνησε εἶνε πὼς ὁ ἀκαμάτης περιμένει νὰ πεθάνομε γιὰ νὰ πάρει τὴν παρουσία. Ξέρεις.... μὰ δὲ γνωρίζω ἂν πρέπει νὰ τὸ πῶ.

Ἡ Δικαστίνα. Πές το!

Ὁ Δικαστής. Καλὰ. Ἄκουσες καρμιὰ φορὰ τὴν παράδοση πὼς

αυτό έδω τ' άμπέλι ήταν τόπος βασανιστηρίων;

Ή Δικαστίνα. Τόμαθες και σύ;

Ή Δικαστής. Ναι τó εΐξερεις; Άν χαρίσομε τή γή στό μοναστήρι, τότε γίνεται χώμα εύλογημένο και τότε μπορούμε νά εΐμαστε ήσυχοι. Οί τόκοι όσο τά παιδιά μεγαλώνουν θά πηγαίνουν σ' αύτά. Έτσι καρδίζομε πώς διώχεται κι' ó Άδόλφ, μέ τις καρδοσκοπίες του άπάνω στην κληρονομία. Θαρρώ πώς εΐνε ή καλλίτερη λύση του διλήμματος: Νά δώσεις χωρίς τίποτα νά παίρνεται.

Ή Δικαστίνα. Ή άφηγή άντίληψη σου δέ γελάστηκε και τή φορά αύτή. Παραδέχομαι τή γνώμη σου, όμως άν υποθέσομε πώς θά γίνει άπα' λωτρίωση..... τότε τί γίνεται;

Ή Δικαστής. Μένει αρκετός καιρός για νά τó σκεφτομε. Τό γρηγορότερο, και μάλιστα άμέσως, πρέπει νά εύλογηθεί τό μαουσωλείο.

Ή Φραγκισκανός. Εΐρήνη ύμιν. Κύριε Δικαστή και Κυρία Δικαστίνα

Ή Δικαστίνα. Έρχαστε σέ καλή ώρα Πάτερ, για ν' άνακούσετε κάποιαν άνακοίνωση που ενδιαφέρει τό μοναστήρι.

Ή Φραγκισκανός. Χαίρομαι.

Ή ήλιοσικιά φαίνεται άπάνω στό μαουσωλείο).

Ή Δικαστίνα. Κι' έπειτα θέλαμε νά ρωτήσωμε για τήν εύλογία του μαουσωλείου, πότε θά μπορούσε νά γίνει;

Ή Φραγκισκανός. (τήν κυττάζει στα μάτια) Έτσι;

Ή Δικαστής. Όχι, Ίδέστε, Πάτερ, τό σημάδι εκεί. . .

Δικαστίνα. Βέβαια. Δέν εΐνε βέβαια άγιο μέρος. . .

Ή Φραγκισκανός. Εΐνε φωσφορισμός. . .

Ή Δικαστίνα. Δέν εΐνε κακό προμήνυμα; Δέ μας λέει τίποτα και δέν άναγκάζει μιάν εύσεβή ψυχή σέ σκέψες; Δέν έπρεπε αύτός ό τόπος νά γίνει μιá συγκέντρωση προσκυνητών της έρήμου που. . .

Ή Φραγκισκανός. Κυρία Δικαστίνα, θέλω νά σάς μιλήσω μονάχη. (Τραβιέται προς τά δεξιά).

Ή Δικαστίνα (τόν άκολουθεί) Πάτερ. . .

Ή Φραγκισκανός (μιλεί μισοχαμηλά.) Κυρία Δικαστίνα, χαΐρεστε έδω στον τόπο μιάν εκτίμηση που δέν τήν αξίζετε, γιατί εΐστε ή πιο μεγάλη άμαρτωλή που γγνωρίζω. Θέλετε νά αγοράσετε τή συχώρεση θέλετε νά καταχραστείτε τή βουλεύει των ουρανών, έξόν από αυτό κλέψατε και τόν Κύριο.

Ή Δικαστίνα. Τι άκούω;

Ή Φραγκισκανός. Όταν εΐσασταν άρρωστη και πλησίαζε ό θάνατος, τάξατε στό Θεό νά στείλατε στό μοναστήρι, ένα δισκοπότηρο από

καθαρό χρυσάφι άν γινόσασταν καλά. Γιάνατε και στείλατε στό μοναστήρι τό άγιο Δοχείο, όμως ήταν από άσημι μαλαματοκαπνισμένο. Όχι έξ αίτίας του χρυσαφιού μά για τήν παραβίαση του ταξίματος και για άπάτη εΐστε πιá καταδικασμένη.

Ή Δικαστίνα. Δέν τó γνώριζα με γέλασε ό χρυσοικός.

Ή Φραγκισκανός. Λέτε ψέματα, γιατί έγώ έχω τό λογαριασμό του χρυσοικού.

Ή Δικαστίνα. Μπορεί νά μου συχωρεθεί;

Ή Φραγκισκανός. Ποτέ. Ή άπάτη προς τό Θεό εΐνε άμαρτία θανάσιμη.

Ή Δικαστίνα. Άλλοίμονο!

Ή Φραγκισκανός. Όσο για τις άλλες σας άμαρτίες, κάμετε καλά, όμως άν πειράξετε μιá τρίχα από τό κεφάλι των παιδιών, τότε θά ίδείτε ποιός τά φυλάγει και θά γνωρίσετε τή σιδερένια βέργα.

Ή Δικαστίνα. Αυτός ό διαβολοκαλόγερος νά μου λέει τέτοια πράματα! Εΐμαι καταδικασμένη, έτσι θέλω νά εΐμαι καταδικασμένη, χά, χά!

Ή Φραγκισκανός. Ναι εύτυχία δέ θά έρθει στό σπίτι σου, εΐρήνη δέ θά βρεις. Έσο νά πάθεις όλες τις συμφορές που έδωκες στους άλλους. Μπορώ νά πώ μιá λέξη στό Δικαστή;

Ή Δικαστής. (πλησιάζει)

Ή Δικαστίνα. Πέστε του και καινού τό μερτικό του, γιατί εΐνε τό ίδιο πράμα.

Ή Φραγκισκανός [(προς τό Δικαστή) Πώς σου ήρθε ή σκέψη νά χτίσεις τό μνημα σου έδω που στέκονταν τό ύψωμα της κρεμάλας.

Ή Δικαστής. Ή διάβολος μου σφύριξε τήν ιδέα.

Ή Φραγκισκανός. Όπως βέβαια και τήν ιδέα νά πετάξεις και τά παιδιά σου στό δρόμο και νά τους κλέψεις τήν κληρονομιά τους. Στάθηκες και ό άδικος δικαστής, παρέβηκες έναν όρκο και δωροδοκήθηκες.

Ή Δικαστής. Έγώ;

Ή Φραγκισκανός. Και τώρα θέλεις νά χτίσεις ένα μνημα, νά χτίσεις μιá καλόβα αιώνια στον ουρανό. Άκουσε αυτό τό χώμα δέν εύλογιέται και πρέπει νά λογαριάζεσαι εύτυχής άν θά μπορέσεις νά θάφτεΐς στην κοινή γή ανάμεσα στους μικρούς άλλους άμαρτωλούς. Μιá κατάρα απλώνεται άπάνω σ' αύτή τή γή γιατί σηκώνει αίμα και καρδίστηκε άδικα.

Ή Δικαστής. Τι νά κρίνω;

Ή Φραγκισκανός. Μετανόησε, και δόσε πίσω τά κλεμένα καλά.

Ή Δικαστής. Τίποτα δέν εκλεψα, όλα τά κέρδισα με τό νόμο.

Ή Φραγκισκανός. Βλέπεις, αυτό εΐνε τό χειρότερο πώς νομίζεις τά

έγκλήματά σου για νόμιμα, να γνωρίζω, πιστέψες πώς ο ουρανός ιδιαίτερα σ' εδύνησε για τη δικαιοσύνη σου, όμως τώρα θα ιδείς τί θα θερίσεις. Άγκάθια και τρίβολοι θα φυτρώσουν στο άμπέλι σου, μόνος κι' αδύνατος θα πηγαίνεις το δρόμο σου κι' η ήσυχία των γερατιών σου θα γίνει μάλωμα κι' αμάχη.

Ό Δικαστής. Στο διάβολο!

Ό Φραγκισκανός. Μην τὸν φωνάζεις, έρχεται άμέσως.

Ό Δικαστής. Άς έρθει. Έδω δὲν έχει φόβο, γιατί μέσα έδω εἶνε η πίστη.

Ό Φραγκισκανός. Κι' οί διέβλοιο πιστεύουν και τρέμουν. Χαίρε (φεύγει)

Η Δικαστίνα. (Με μιὰ μεγάλη βέργα) Ά! έδω εἶστε και κουνάτε τὸ δέντρο.... Έλάτε παλιόπαιδα, από μένα θα τῶβρατε....

Έρικ. Όχι γιαγιά δὲν κουνήσαμε τὸ δέντρο.

Η Δικαστίνα. Ποτὲ δὲ λὲς τὴν ἀλήθεια. Άκουσα εγὼ τὴν Τώρα πὸς ἔλεγε πὸς ἔπρεπε νὰ κουνήσετε τὸ δέντρο. Έλάτε τώρα νὰ σὰς κλείσω στὸ ὑπόγειο πὸς νὰ μὴ βλέπετε οὔτε ἥλιο οὔτε φεγγάρι.

Άμαλία. (Προβέλοντας) Μητέρα, δὲ φταῖουν τὰ παιδιά.

Η Δικαστίνα. Τί ὠραίο πράμμα, νὰ εἶσαι κρυμμένη πίσω ἀπ' τὸ θάμνο και νὰ παραμονεύεις κι' ἔπειτα νὰ μαθαίνεις τὰ ἴδια τὰ παιδιά σου νὰ λένε ψέμματα.

Ό Γείτονας. (βγαίνοντας) Έδω μόνο ἀλήθεια εἰπώθηκε, κυρὰ Δικαστίνα.

Η Δικαστίνα. Δυὸ μάρτυρες πίσω ἀπ' τοὺς θάμνους εἶνε σχεδὸν σὰν στὸ θέατρο. Όμως γιαγιά, εγὼ γνωρίζω ἀπὸ κατεργαριά κι' ἔτι εἶδα κι' ἄκουσα εἶνε ἀποδειχμένο για μένα. Έλάτε παιδιά.

Άμαλία. Μητέρα, εἶνε ἁμαρτία και ντροπή.

Ό Γείτονας. (Βάζει στὸ στόμα τὸ δάχτυλο γνέφοντας πρὸς τὴν Άμαλία)

Άμαλία. (Πάει πρὸς τὰ παιδιά) Μὴν κλαῖτε παιδάκια μου. Έπακοῦστε στή γιαγιά, δὲν εἶνε κανένας φόβος. Καλλίτερα νὰ ὑποφέρει κανένας τὸ κακὸ, παρὰ νὰ τὸ κάνει και τὸ γνωρίζω πὸς δὲ φταίγετε. Ό Θεὸς νὰ σὰς φυλάει και μὴ ξεχνάτε τὴ βραδυνὴ προσευχή σας.

Η Δικαστίνα. (παίρνει τὰ παιδιά).

Άμαλία. Δύσκολο νὰ πιστεῖει κανένας, μὰ γλυκό.....

Ό Γείτονας. Εἶνε δύσκολο νὰ πιστεύομε καλὸ ἀπὸ τὸ Θεό, ἀφοῦ θέλει τὸ καλὸ μας;

Άμαλία. Πέστε μου ἓνα μεγάλο καλὸ λόγο για τὴ νύχτα, πὸς νὰ μπορέσω νὰ κοιμηθῶ ἀπάνω σ' αὐτὸν σὰν ἀπάνω σ' ἓνα καλὸ μαξιλάρι

Ό Γείτονας. Θα τὸν ἔχεις, μόνο ἄφησε με νὰ συλλογιστῶ. Νά.... ὁ Ἰσαὰκ θα θυσιάζουνταν....

Άμαλία. Όχι, ὄχι!

Ό Γείτονας. Περίμενε. Ό Ἰσαὰκ θα θυσιάζουνταν... όμως δὲ θυσιάστηκε.

Άμαλία. Εὐχαριστῶ, εὐχαριστῶ, καλὴ νύχτα. (Φεύγει ἀπ' τὰ δεξιά).

Ό Γείτονας. Καλὴ νύχτα παιδί μου. (φεύγει ἀργὰ πρὸς τὸ βάθος).

Η παρέλαση τῶν σκιῶν. (Βγαίνει ἀπ' τὸ μαυσωλεῖο, πρὸς τὰ δεξιά, με πέντε βήματα ἀπόσταση τὸ ἓνα πρόσωπο ἀπὸ τὸ ἄλλο. Προχωρεῖ ἄφωνα).

Ό Θάνατος (με δρεπάνι και κλεψύδρα).

Η Λευκὴ Γυναίκα. (Ξανθὴ ἀψηλὴ, λεπτοκαμωμένη. Στὸ δάχτυλο δαχτυλίδι με πράσινη ἀστραφτερὴ πέτρα).

Ό Χρυσικός. (με τὸ ψεύτικο δισκοπότηρο).

Ό Ἀποκεφαλισμένος Θαλασσινός (με τὸ κεφάλι στὸ χέρι).

Ό Δημοπρασιαστής. (με σφυρί και σημειωματάρη).

Ό Καπνοδοχοκαθαριστής. (με βολίδα, βούρτσες και σκούπα).

Ό τρελλός. (Σηκώνοντας τὴ σκούφια του με γαϊδουραυτιὰ και κουδούνια και με τὴν ἐπιγραφή «Σκούφια εὐτυχίας» ἀπάνω σ' ἓνα μπαστοῦνι).

Ό Γεωδαίτης (με τραπέζι και σανίδι μετρήματος.)

Ό Δικαστής. (ὅμοιος στὸ ἐξωτερικὸ και ντυμένος σὰν τὸ δικαστή, μ' ἓνα σκοινὶ στὸ λαιμό. Στὸ σηκωμένο χέρι του φαίνεται πὸς λείπει ὁ λιχανός).

(Τὴν ὥρα πὸς ἀρχίζει ἡ παρέλαση σκοτεινιάζει. Η σκηνὴ εἶνε ἄδεια ὅσο διαρκεῖ τὸ πέρασμα).

Ό Δικαστής. (ἀπ' τ' ἀριστερά).

Η Δικαστίνα. (ἀπὸ πίσω του).

Ό Δικαστής. Τί κάνεις τόσα ἀργὰ ἔξω και στοιχειώνεις;

Η Δικαστίνα. Τί κάνεις ἐσύ;

Ό Δικαστής. Δὲν μποροῦσα νὰ κοιμηθῶ.

‘Η Δικαστίνα. Γιατί;

‘Ο Δικαστής. Δεν ξέρω. Νόμιζα πώς άκουα φωνές παιδιών στο ύπόγειο.

‘Η Δικαστίνα. Άδύνατο! Όχι. Δεν τολμάς να κοιμηθείς γιατί φοβάσαι πώς θα μπορούσα να σκαλίξω τον κρυφώνα σου.

‘Ο Δικαστής. Και σὺ φοβούσσουν μὴν ψάξω τὸ δικό σου. Ὠραία ἡλικία γιὰ Φιλήμονα καὶ Βαυκίδα.

‘Η Δικαστίνα. Τοῦλάχιστο δὲν ἔρχονται θεοὶ νὰ τοὺς ἐπισκεφτοῦνε.

‘Ο Δικαστής. Όχι ἔλως διόλου θεοί.

‘Η Παρέλαση. (ἀρχίζει νάρχεται πάλι ἀπὸ τὸ μαυσωλεῖο καὶ νὰ φύγει πρὸς τὰ δεξιά)

‘Η Δικαστίνα. Παναγία μου τ’ εἶν’ αὐτό;

‘Ο Δικαστής. Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς φυλάει.

(Πάψη)

‘Η Δικαστίνα. Παρακάλεσε, παρακάλεσε γιὰ μᾶς.....

‘Ο Δικαστής. Προσπάθησα μὰ δὲν μπορῶ.

‘Η Δικαστίνα. Κι’ ἐγὼ τὸ ἴδιο. Δεν ἔχω λόγια, οὔτε σκέψεις.

(Πάψη).

‘Ο Δικαστής. Πῶς ἀρχίζει ἡ προσευχή τοῦ Κυρίου;

‘Η Δικαστίνα. Τὴν ξέχασα κι ὁμοίως τὴν θυρούμεν τὸ πρωί.

(Πάψη)

‘Η Δικαστίνα. Ποιὰ εἶνε Λευκὴ Γυναίκα;

‘Ο Δικαστής. Εἶνε ἡ μητέρα τῆς Ἀμαλίας ποὺ ἤθελες νὰ σκοτώσεις τὴν ἀνέμνησή της.

‘Η Δικαστίνα. Εἶνε σκιές ἢ φαντάσματα, ἢ τὰ ἀρρωστα ὄνειρά μας

‘Ο Δικαστής. Βγάζει τὴ σουγιά του) Εἶνε διαβολικὴ ἀπάτη. Θα ρίξω ἀπάνω τους τὸ μαχαίρι. Ἄνοξε τὸ λεπίδι, Καρολίνα, βλέπεις πῶς δὲν μπορῶ νὰ τὸ κάμω.

‘Η Δικαστίνα. Τὸ νοιώθω. Δεν εἶνε εὐκολο χωρὶς λιχανό. Μὰ κι ἐγὼ δὲν μπορῶ (χάνει τὸ μαχαίρι).

‘Ο Δικαστής. ὦ! ἀλλοίμονο. Ἐδῶ δὲν ὠφελεῖ μαχαίρι

Ἄλλοίμονο! Νὰ ὁ Ἀποκαρλισμένος Θαλασσινός. Ἄς φύγομε.

‘Η Δικαστίνα. Εὐκολὰ τὸ λὲς μὰ δὲν μπορῶ νὰ κουνήσω.

‘Ο Δικαστής. Κι’ ἐγὼ. Μοιάζει σὰν νὰ εἶμαι δεμένος θανάτῳ στὸ ἔδαφος. Ἄ! δὲ θέλω πιά νὰ ἴδῳ (κρατᾷ τὸ χέρι μπρὸς στὰ μάτια).

‘Η Δικαστίνα. Μὰ τί εἶνε; Εἶνε καπνὸς ἀπὸ τὸ χῶμα, γιὰ οἱ σκιές τῶν δέντρων.

‘Ο Δικαστής. Όχι, ἐμεῖς εἴμαστε ποὺ βλέπομε φαντάσματα. Ἐκεῖ

πάω κι’ ἐδῶ βρίσκομαι. Ἄς μπορούσα νὰ κοιμηθῶ μὰ νύχτα καὶ θὰ τοὺς ἔδραξα ἔλῳν τὴ γλωσσα. Στὸ διάβολο δὲ θὰ τελειώση αὐτὴ ἡ φάρσα;

‘Η Δικαστίνα. Γιατί λοιπὸν βλέπεις ἀπὸ κει;

‘Ο Δικαστής. Ναι, βλέπω ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ χέρι, βλέπω στὸ σκοτάδι ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ ματόφυλλο.

‘Η Δικαστίνα. Μὰ τὴν τελείωσε (Ἡ παρέλαση θγαίνει)

‘Ο Δικαστής. Ἄς εἶνε εὐλογημένος... Δεν μπορῶ νὰ τὸ πῶ. Πῶς θὰ κοιμηθοῦμε σήμερα τὴ νύχτα! Πρέπει νὰ φωνάξομε τὸ γιὰτ.ό.

‘Η Δικαστίνα. Ἴσως τὸν πάτερ Κολόμπα.

‘Ο Δικαστής. Δεν μπορεῖ νὰ ὀφελῆσει καὶ κείνος ποὺ θὰ μπορούσε δὲν τὸ θέλει. Ἄς τὸ κάμει ὁ «Ἄλλος».

‘Ο Ἄλλος. Ἀπὸ τὸ πεινρὸ μέρος τοῦ παρεκκλησιῦ τῆς Παναγίας. Εἶνε ὑπερβολικὰ λιγνός κι’ ἐξαντλημένος. Μαλιὰ λεπτὰ χτενισμένα μὲ χωρίστρα. Ἐχουν χρῶμα τριπάκου μαύρου, ἀρκιὸ γέμι σὰν ἀπὸ λινάρι.

Ροῦχα ἄσχημα, στενά, χωρὶς ἀσπρόρουχα, ἓνα κόκκινο μάλλινο μαντῆλι περιτυλιγμένο στὸ λαιμὸ του. Γυαλιὰ. Κάτω ἀπὸ τὴν ἀμασχάλη ἓνα καλάμι)

‘Ο Δικαστής. Ποιὸς εἶσαι;

‘Ο Ἄλλος (μισοφωνηχτά). Εἶμαι ὁ Ἄλλος,

‘Ο Δικαστής. (στὴ Δικαστίνα) Κάμει τὸ σταυρὸ σου. Ἐγὼ δὲν μπορῶ.

‘Ο Ἄλλος. Ὁ σταυρὸς δὲ μὲ φοβίζει, γιὰτὶ κάνω ἴσια ἴσια τὴ θητεία μου γιὰ νὰ τὸν ὑποφέρω.

‘Ο Δικαστής. Ποιὸς εἶσαι;

‘Ο Ἄλλος Ἐγίνα ὁ Ἄλλος. Γιατὶ ἤθελα νὰ εἶμαι ὁ Πρῶτος. Στάθηκα ἄνθρωπος κακὸς καὶ θὰ ὑπηρετήσω τὸ καλὸ γιὰ τιμωρία.

‘Ο Δικαστής. Λοιπὸν δὲν εἶσαι τὸ Κακὸ;

‘Ο Ἄλλος. Μπορεῖ κι ἔχω δουλιὰ νὰ σᾶς βασανίσω ὡς τὸ Σιαυρὸ ἔπου θ’ ἀπαντηθοῦμε.

‘Η Δικαστίνα (στὸ Δικαστή) Μὴν τὸν ἀφίνεις; Παρακάλεσέ τον νὰ φύγει.

‘Ο Ἄλλος. Δεν ὠφελεῖ Μὲ φωνάξατε καὶ τὴν πρῶτη νὰ μὲ σέβνετε μαζύ σας!

‘Ο Δικαστής κι’ ἡ Δικαστίνα. (Φεύγουν ἀριστερά. Ὁ Ἄλλος τὸν ἀκολουθεῖ).

(Τελειώνει ἡ πρώτη πράξη.)

Πρόχειρη μετάφραση

N.

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΓΡΥΠΑΡΗ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ :

"Όταν έγραφα τὸ σημείωμά μου, τὰ ἔργα τοῦ Γρυπάρη, δὲν εἶχαν ἀκόμα συνταχθεῖ σὲ τόμο, γι' αὐτὸ δὲν ἤμουν βέβαιος ἂν τὸ ποίημα «ὦρα θλίψεως» ἦταν δικό του. Δημοσιεύτηκε στὸ «Περιοδικόν μας» τοῦ κ. Βόκου μ' ἓνα ἀπλό Γ γιὰ ὑπογραφή. Ἀναγκάζομαι νὰ κάνω ξέχωρο λόγο γιὰ τὸ περίλυπο αὐτὸ κι' ὠχρὸ ἀπὸ θλίψη ἔργο, γιὰ νὰ φανερωθεῖ ἡ διαλεχτὴ ὁμορφιά του. Τὸ τοποθετῶ ἐδῶ χωριστὰ θυμῶντας τοὺς στίχους τοῦ Φάουστ

στ. 3828 Siehst du dort

Ein blasses schönes kind allein und ferne stehen? ¹⁾

Εἶναι ἡ παθητικὰ συνομιλία τοῦ ποιητῆ μ' ἓνα θλιμμένο πρόσωπο, τὴν «ἀδερφή μας» ποὺ ἐμφανίζεται ἄλλη μιὰ φορὰ μέσα στὴ σειρά τῶν ἰντερμέδιων (σελ. 31). Ἡρεμος καὶ ἀργοστάλαχτος πόνος λείβεται μέσα στοὺς ἐλεύθερους στίχους τοῦ ποιήματος κ' εἶναι οἱ ἐλεύθεροι αὐτοὶ στίχοι ἀπ' τοὺς λιγοστοὺς μουσικούς ποὺ γράφτηκαν ἑλληνικά στὴ δύσκολη ἀπάνω αὐτὴ τεχνοτροπία. Ἐνώνεται ἐδῶ ἡ ντεκαντάντικη συγκίνηση τοῦ ποιητῆ μὲ μοτίβα λαϊκῆς ποίησης, μὲ γλωσσικούς ἰδιωτισμούς τῆς δημοτικῆς ποὺ ἔχουν ξέχωρο ἄρωμα καὶ τὶς ἀναπόσπαστες ὠραίες εἰκόνες. Μιλεῖ πρώτη ἡ ἀδερφή μας.

Εἶπε ἡ ἀδερφή μας : — Σιγοβρέχει

μιὰ πίκρα στὴν καρδιά μου,
νοιώθω ἓνα χέρι νὰ μοῦ δένει
ἀπόψε κόμπο τὴν καρδιά μου
καὶ δὲν κρατῶ τὰ δάκρυά μου.

Ἡ πίκρα ὀπρωσιγανὴ βροχὴ λούζει τὴν ψυχὴ τῆς μέσα στὴ λυπητερὴ νύχτα. Ἐνα χέρι τῆς δένει κόμπο τὴν καρδιά. Σφίγγεται τὸ εἶνε τῆς μπρῶς σ' ἓνα ξέσπασμα δακρῶν.

Κι ἀκολουθεῖ ἡ ὁμορφὴ εἰκόνα τῆς ἀδυναμίας.

λόνει τ' ἀστέρι τῶν βοσκῶν
μέσ' στὸν ὑγρὸ οὐρανό.

"Όλα ἀγωνιοῦν, κρατοῦν τὴν ἀνάσα τῶν τὰ δέντρα στὸ βουνό. Κάτι προσμένεται ἐνῶ πνίγεται ἡ ψυχὴ κάτω ἀπὸ τὴ βαρεῖα μυρωδιὰ νάρδου. Κι' ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἔρθει εἶναι τὸ ἀντιλάλημα παλιοῦ σκοποῦ γιὰ κάποια λυπητερὴ ἀγάπη χαμένη ποὺ εἶχε τὰ μάτια τῆς κόρης τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ. Τὰ μάτια ποὺ ψιλοψιχαλίζαν καὶ μέσα στὸ ψυχάλισμά τους καράβια ἀρμενίζαν.

1) Βλέπετε ἐκεῖ ἓνα ὠχρὸ ὄρατο κορίτσι νὰ στέκεται μονάχο του ἀπὸ μακριά;

Βέβαια ὁ ποιητὴς γράφοντας τοὺς τελευταίους στίχους,
κι ἀντιλαλεῖ.

μέσα στῆς μνήμης μου τὰ βάθια
παλιός σκοπὸς γιὰ κάποια μάτια
ποὺ ψιχοψιχαλίζαν

Καὶ μέσα στὸ ψυχάλισμα φρεζάγε; ἀρμενίζου
εἶχε ὑπ' ὄφει του καὶ τὸ λαϊκὸ τραγουδι καὶ τὸν τελευταῖο στίχο τοῦ διάσημου
σονέττου τοῦ Ἐρεδιᾶ, ὅταν ὁ Ἀντώνιος στὰ μάτια τῆς Κλεοπάτρας εἶδε
Toute une mer impuissante où fuyaient des galères.

"Αλλάξε τὸ καράβια καὶ τὸ galères σὲ φρεγάδες. Ὅμως εἶνε τόσο
τεχνικὰ καὶ ἡ ἀνάμνηση κι' ἡ ἀπομίμηση ποὺ θὰ ἤθελα νὰ ὑπαρχιν κ'
ἄλλες τέτοιες στὴ λογοτεχνία μας γιὰτὶ ἀποτελοῦνε νέα δημιουργία..

Στὴν περίλυπη αὐτὴ θύμηση ἀπαντᾷ μυστηριακά καὶ παθητικὰ ὁ
ποιητὴς.

Κι εἶπα — Ἀδερφή μας, μᾶς βαραίνει
ἡ ὦρα τῆς θλίψεως ποὺ μᾶς θρέφει
μόνο μ' ἀνάμνησες παλιές
μὲ τῶναιρο, ποὺ ἀρχίσαμε ξυπνοὶ
κι' ἐσώναμε ὑπνωμένοι,
ποιὸς θὰ τὸ ξαναπῆ
στὴν ὦρα τῶν ὠρῶν ποὺ κρένει
μ' ἀρχαῖες παρηγοριές ;

Τὸ αἰώνιο ὄνειρο ποὺ μέσα του ἔζησε ὁ ποιητὴς, ποὺ τοῦ γέμισε
τὴ ζωὴ μέρα καὶ νύχτα, τῶναιρο τὸ θλιβερὸ καὶ τὸ πονεμένο ποὺ ἔσβυσε
καὶ πάει, ποιὸς θὰ μπορέσει νὰ τὸ ξαναλαλήσει, νὰ τὸ ξαναπῆ, τὰ τὸ ξαναζήσει
ὅταν θὰ σημαίνει ἡ μυστηριακὴ ὦρα τῶν ὠρῶν ποὺ λαλιά ἔχει
μονάχα τὴ μακρυνὴ καὶ μόλις ἀκουόμενη φωνὴ τῶν ἀναμνήσεων ; Πῶς
θὰ ξαναζήσει ἡ ψυχὴ τὸ παλιὸ ὄνειρο τὸ σβυσμένο ; Τραγικὴ ματαιότη-
τητα ποὺ πνίγει ἀργὰ ἀργὰ μὲ τὴν ἀπελπισία τῆς σὰν ἓνα ἀργὸ πέσιμο
νεμβριατικῶν νεκρόφυλλων κατὰ μάνρος θαμπῆς δεντροστοιχίας —

Κ' εἶπε ἡ ἀδερφή μας — Πές νὰ ποῦμε
τοὺς πόνους ποὺ πονοῦμε.

"Όσο κι ἂν θυμίζει τὸ ἔργο οὐτὸ τὶς ἐπιρροές ποὺ εἶπα κι ὅσο κι ἂν
ἀκόμα στὴν ἀρχὴ μοῦ φέρνει στὸ νοῦ τὸ Βερολιναῖκό

Il pleut dans la ville,

καὶ πῶς κάτω τὴν μυστηριακὰ εἰσαγωγὴ τῆς Λορελάτης τοῦ Χάινε,
εἶνε ἀπ' τὰ μαργαριτάρια τῆς λογοτεχνίας μας.

Κι ἂν στὴ σύνθεσή του χρησιμοποιήθηκαν παλιότερα ἀρώματα, ὅμως
ὁ καλλιτεχνικός του μυρεψὸς στάθηκε ἱκανὸς νὰ βγάλει στὸ φῶς ἓνα και-
νούριο λεπτέλιεπτο πενταπλὸ ἀπόσταγμα.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΕΝΑ ΕΡΓΟ

Από το έργο του Θερασίου Καστανάκη, ελάχιστα κομμάτια γνωρίζουμε δημοσιευμένα. Όλα μαζί, δέν είναι παρά τρία έως τέσσερα δηγήματα, οι *Αυρινές πρόξες* του, ή μυστικά σκηνή του *Πρώτη μέρα* και άνωκατωμένα, σειρές τραγουδιών, που αρχίζει να δημοσιεύη στο «Διόνυσο», το όλο, καμιά πενήνταριά πεκνωτωμένες σελίδες. Άν και οι σελίδες του έργου του, είναι λιγοστές ακόμα, εν τούτοις, κατόπι από το τελευταίο παρουσιασμά του, ήρθε ή ώρα ν' αρχίση ή εξέταση αυτού του νέου ταλέντου και του έργου του, περιμένοντας πάντα να μάς παρουσιάσει ολοένα και την άλλη του εργασία, εκείνη που κιόλας ύπάρχη ή που τώρα γενιέται, περιμένοντας να μάς δώση το έργο, ό του γενικά, θά κλείση όλη τη φρεσιογνωμία του κι όλες τις άποφες του πνεύματου του.

Πρέπει από τώρα κιόλας, ν' αρχίζουμε να μελετούμε το έργο του, χωρίς να περιμένουμε να περάση και τότες μόνο να το αντιληφθούμε, αφού κιόλας, — ίσως έχω μπορώ περισσότερο να μιλήσω γι' αυτό το έργο — είναι από τα σπάνια, που πέρασε πιά την προσπάθεια και φτάνει προς το αποτέλεσμα' κι αυτό σε λιγότερους δημιουργού; το βλέπω, προπαντός, στις μέρες, που άμφιβάλλω, αν ύπάρχη τίποτα τέτοιο.

Φροντίζω να το πω: Το άρθρο μου, δέν κρίνει, δέν ζητάει κριτικά, δέν παίνει, δέ ζητά να βρη ψεγάδι στο έργο του Καστανάκη' προσπαθεί να γίνη μιá εισαγωγική δουλειά στη μελέτη του έργου του, να βρη ένα όρθο και καρποφόρο δρόμο εξέτασης, να προλάβη διάφορες παρεξήγησες, που άμέσως θάκουστούν. Κ' ελπίζω, ή εισαγωγική μου αυτή εργασία, να προχωρή με το προχώρημα εκείνο προς τα γενικότερα και τα βαθύτερα. Και φωτιέμαι τί βαθύτητα ό Καστανάκης θά φτάση στο μέλλον, γιατί φτάνει σε τέτοια άποτελέσματα που λέω πως άργότερα θά μορφώσει μονάχα τις γενικότητες άπάνω σε δοσμένα στοιχεία ίσως. Σημειώτω κιόλας, πως το άρθρο μου, γυρνεί να κεντιάξη, όσο μπορεί, και το μέλλο του ποιητή, στον όποιον ζή ένας όλόκληρος κύκλος ιδεών.

Σήμερα, πρό παντός, μου ενδιαφέρουνε τα κύρια και γενικά σημεία του έργου του που ολοένα δημιουργιέται, απ' όπου θά πηγάσει ή πλέρια εξήγηση και κατανόησή του. Η γενική μορφή του έργου, είναι σήμερα που θέλω να φανερωθ ή προστά μας, πρώτ' απ' όλα, κι' άς μείουν γι' άργότερα να ζηταστούν όλα τα στοιχεία που συντείνουν στο σύνολο, μολονότι δέν είναι λιγότερο λαμπρά. Και είναι χρειαζούμενο να τοιμιστεί και να δειχτεί, περισσότερο από κάθε άλλο, ή γενικότητα αυτή, γιατί στην πατρίδα του ποιητή, στην Πόλη, αδύνατο στέκεται να το αντιληφθ ή κανείς αυτό. Οι πολιτικοί κύκλοι, κι ό δικός του ίσως κάποτε ό κύκλος, δέ βλέπουνε στο ό; τώρα δημοσιευμένο έργο του, παρά μιá προσπάθεια δημιουργίας ενός κάτι βαθειά ασύλληπτου, ιδεών που μόλις επάρχουν, στολισμένες με πλούσια στολίδια, ή κι ακόμα, μονάχα όμορφα λόγια. Τούτα, τα στοχάζονται κιόλας εκείνοι που καταλαβαίνουνε το Καστανάκη έργο, ή τουλάχιστο καταλαβαίνουν τι θέλει να κάνη, όπως λένε. Γι' αυτόν το λόγο, πρέπει να τονισθ ή πως παρ' όλη τή απίστευτή εικόνα, παραπάνω από τα όρατα λόγια, ύπάρχη το γενικό δόσιμο του έργου, ως σκέψη και ως τέχνη' και πρέπει να παρατηρήση κανείς, πως οι φράσεις του οι πιο δύσκολες και πλούσιες, είναι γεννήματα σκέψεων και παρατηρήσεων, μαζί ή κ' αίσθημάτων, μεγάλης βαθυστότης, πως ή τέλεια όμορφιά τής φράσης του, δέν είναι

πάντα άποτέλεσμα εργασίας, αλλά πως μαζί με την ιδέα που εκφράζεται, γενιέται και κείνη λαμπρή.

Ίσως κάποτε και τα νοήματα να φαντάζοντε πως έχουνε μονάχα μιá εξωτερική μορφή' μιá προσεχτικότερη μελέτη, θάδειχνε πως γιά να γεννηθ ή το νόημα που ζητά ό Καστανάκης, εργάζεται κάποια φιλοσοφικότερη σκέψη — μιá βαθύτατη σοφία. Δέ θέλω όμως τώρα, ιδιαίτερα να μιλήσω γι' αυτό. Άς σημειώσω μόνο, πως, στα τελευταία του, το ίδιο γίνεται πιο φανερό, αν και στις πρώτες του *Αυρινές πρόξες*, εύκολα παρατηριέται. Ίσως τώρα, κάπως πιο πολύ να νοιώθει να γενιέται μέσα του, μιαν άλλη δύναμη, που πιθανόν να τον κυριαρχήση άργότερα. Κατόπι από μιá επίμονη και ένθουσιασμένη μελέτη και στοχασμούς γιά τον έαυτό του, μου λέγε, στους τελευταίους καιρούς, πως θάρτανε άργότερα στη φιλοσοφία αναγκαστικά, γιατί εκεί τον οδηγούσε ή σκέψη του και που θάρτανε μιá άτέλειωτη πηγή έμπνευσης. Γύρνετε κιόλας κάποια πηγή μεγαλύτερης έμπνευσης, ανοίγοντας και τη βίβλο, ανοίγοντας κάποτε την αιγυπτιακήν ιστορία, ή τίποτα άλλο ακόμα, χωρίς όμως να μπορέση να κρατήση αυτά τα βιβλία, πολυώρα ανοιχτά. Κάποιο δηγήμα νομίζω, είναι εκείνης τής λίγης χρονικής περιόδου, που δέν καλοθυμούμαι. Το βέβαιον είναι πως ό Καστανάκης δέ μπόρεσε να βρη τίποτα παραπάνω στα παλιά βιβλία και στους παλιούς θρύλους, από κείνα που γνώριζε. Από τότες, έλειψε τα βιβλία και κλείστηκε στον έαυτό του και ζητά τη σκέψη, μονάχα από κείνον τον ίδιο. Δέν είναι ό ποιητής που θά οδηγηθ ή από κανένα πιο παλιό του, δέν είναι εκείνος που άλλοι θά του άνοίζοντε τους δρόμους γιά να δη μπροστά του. Γιατί, είναι ό ποιητής, μ' όλο που παρουσιάζει όμορφες εικόνες, ό ποιητής που στοχάζεται. Κι όταν παντός ζητά κανείς τη σκέψη, δέν μπορεί να σταθ ή γιά πολύ, σ' ότι δέν συμφωνά μαζί του. Τότε και ό ίδιος άλλωστε, καταλαβαίνοντας αυτή την ικανότητά του, όπως το σημείωσα παραπάνω.

Περίεργη ή μοίρα θάνατι του έργου του Καστανάκη, στη φιλολογία μας' όπως ή μοίρα όλων των μεγαλόπνοων δημιουργιών. Βαθής, δύσκολος, άκατάληπτος ίσως γιά πολλούς, όπως λένε, ενώ ακόμα όλοι πειστωμένα θάρνιούνται να τον αναγνωρίσουν ως άνωτερον, είτε γιατί τους ξαφνίζει, είτε γιατί τους θυμώνει, εκείνος, όσο περνά ό καιρός, σιγά σιγά, δίχως τη βοήθεια τής κριτικής, θάρνιζει, χωρίς κανείς μας να το καταλαβαίνη, να μάς επιβάλλεται, και να θρονιάζεται, ανάμεσό μας, τόνομά του ύψηλότερα. Και ξαφνικά, θά παρατηρήσουμε την επίδραση που θάρνι ασκήσει άπάνω μας, αναπάντεχα. Οι λίγοι άνθρωποι που τον γνωρίζοντας νοιώθουν να βαραιν ή άπάνω τους όλο το βάρος του έργου του. Γιά πολλή, ίσως, εύκολα δέ θά μπορούν να τον ένοήσουν κ' ίσως να μη θέλουν να τον προσέχουν, αλλά, θά τους έχει κιόλας επιβληθ ή, και ή επίδραση του, άμεση ή έμμεση, σαν ένα αναπόφευγο κακό. Άμέσως κατόπι από το παρουσιασμά του, στους πολιτικούς κύκλους (λίγος καιρός είναι που φάνηκε) εξάσκησε φανερή κάποια επίδραση, κι ως συγγραφέας, και ως άτομο. Γιά το ίδιο όμως ή θέση δέν είναι δώ. Προτιώ, γι' αυτόν το λόγο, πως ό Καστανάκης, θάρνι μιá επίδραση από πολλές άποφες. Και μπορεί να σου δώση επίδραση, ή ιδέα μονάχα, πως ανάμεσό μας, ζή και σκέπτεται το κάτι παραπάνω.

Λυπούμαι, που μιλώντας δώ πέρα, θάαναγκαστώ να θυμηθ ή και αναφέρω πράγματα που θά επιθυμούσα να μένουν πάντα ξεχασμένα. Με κοστίζει λίγο, να αναλογίζομαι γεγονότα τόσο γελοία και περιορισμένων ανθρώπων, τις στιγμές που αρχίζω να στοχάζομαι πιο άγνά, και οι ματιές μου ήσυχάζουν. Μου άναγκάζει όμως, εκείνο που γυρνέω να αναφέρω πράγματα πολιτικά, σχετικά γιά τον Καστα-

νάκη· πρέπει να τα θυμηθούμε γιατί στην Πόλη μεγάλωσε, εκεί γνωρίστηκε πρώτ' απ' όλα, από εκεί πήρε την πρώτη επίδραση, καλή ή κακή. Σας έχω πει πως θα μιλήσω για τον Καστιανάκη, με τρόπο που να παρουσιαστή μπρός μας καλύτερα κι όχι όπως μπορεί να μιλήσει κανείς, για τον Ποιητή, χωρίς να σκεφτούμε τίποτ' άλλο.

Και για να εννοήσει κανείς το λόγο που μιλώ για λίγα πράγματα, τονίζοντάς τα ιδιαίτερα, πρέπει να γίνει αντιληπτό στο Καστιανάκη έργο κάτι που έντελώς παρεξηγήθηκε και που εάν δεν το σκέφθηκε κανείς, Πρέπει να φαρδαινή ή σημασία της επίδρασής του και νάλλαξη, στις αντίληψές μας, ή έννοια του έργου του.

Για να τον καταλάβει κανείς, πρέπει να πάψει να βλέπει μονόμερα, στο ως τώρα δημοσιευμένο έργο που μας έχει, τον *τεχνίτη*, αποκλειστικά, τον ποιητή τον Έλληνα, που ανέλκυσε την γαλλική ποίηση της περασμένης γενεάς, το συμβολισμό, που γέγραψε πια και δε λέει παρά τα τελευταία του!) "Όσοι το γνωρίζουν, έχουν αυτήν την αντίληψη αποκλειστικά μια από τις παρεξηγήσεις που το πιότερο ίσως έχουν να ειπωθούν για το έργο του. Λυπηρό είναι για το δημιουργό, που γνωρίζει τι παραδίνει στον κόσμο, να κούει τόσες πλάνες πάνω σε κείνον και από τη μεριά που τα παρουσιάζω τώρα, αϊτία μεγάλη είναι εκείνοι που επιπόλαια μας διδάξαν ποιά μπορεί να είναι ή ελληνική τέχνη, χωρίς να μελετηθεί και να φανερωθεί όλο εκείνο που μπορούμε να φέρουμε στην 'Ελλάδα και να βλαστήσει λυπηρό είναι, να βλέπει ο ποιητής πως μένει ακατάληπτος για κάποια πρόληψη. Και ως μην πη κανείς—και επειδή πρόκειται για τον Καστιανάκη, όλοι θα το πούνε—πως ο ποιητής εργάζεται για τον εαυτό του, ή μονάχα για έναν δικό του κύκλο. Γράφει και υπάρχει για τον κόσμο—και ο κόσμος τον παρουσιάζει. Και εργάζεται, και κείνο το βαθύτερο που κρύβει το έργο του, εκείνο που ξεφεύγει απ' όλους, είναι για το *υπέροχο πνεύμα* το σύγχρονό του ή της μελλούμενης γενεάς. Η μεγαλοφυΐα, όταν δημιουργεί, όσον και αν τριγυρίζεται από ανθρώπους που καταλαβαίνουν, αϊστώνεται στο βάθος, πως ζει για το πνεύμα, που θάρθει αργότερα και μόνο εκείνο θα το καταλάβει—ο ίδιος ο εαυτός του. Παράξενα, όλοι οι μεγάλοι δημιουργοί, που παρουσιάζονται σ' έναν και ένα και σ' όλοι να είναι ίδιοι και να λένε τα ίδια. Νομίζω, πως ο Ποιητής, εργάζεται για τον κόσμο, και κρατά μονάχα κάτι στο έργο του που μένει δώρο στον κατοπινό του, που τον αγαπά περίεργα και του χαρίζει έτσι και από τον ίδιο εαυτό του.

Πόσα αστόχαστα λόγια έχει νακούσει ο Καστιανάκης, το είδαμε κιόλας, από το πρώτο φανέρωμά του. Από τη στιγμή που δημοσιεύτηκε ή *Φοβισμένη ψυχή* στο παλιό περιοδικό «Λόγος» άκουστήκαν, με περιορισμένα ακόμα. Στην αρχή πιο λίγο με κατόπι πιότερο, από παλιούς και νέους, άκουστήκαν προ πάντων ύστερα από το δημοσίευμα του *Κακού* στο ίδιο περιοδικό. Το δήγημά του αυτό, υπερβολικά δυνατό στο και αναπάντεχο, έδειχνε μια περίεργη και ξακολουθητική εσπρόοδο προς τα μπρός, πράγμα που ξάφνισε και θύμωσε. Ύστερα από τη *Φοβισμένη ψυχή* περίμενε ο καθείς, μια ταχτική και ήσυχη εξέλιξη, τον *Κακό* κανείς δε μπόρεσε να τον προΐδει. Μούτ' αχ πολλές φορές να παρατηρήσω, πως μιλώντας για αυτό το έργο, αφού λεγόνταν πλείστα όσα, που αλληλοχτυπιόντανε αναμεταξύ τους στο τίλο όλοι σταματούσανε άλαλιασμένοι μη ξέροντας τι να πούνε. Από τότες, τίποτε άλλο δεν ακούονταν, παρά ήλίθια λόγια.

1) Για τον Καστιανάκη, εν σχέσει προς τη συμβολική κίνηση, αργότερα θα μιλήσουμε έχτενέστερα και αναλυτικώτερα, ακόμα με τον κίνδυνο να έχω άλλη γνώμη από κείνη που τώρα υποστηρίζω.

Κι όταν επί τέλους φάνηκε ο «Διώνυσος» όπου παρουσιαζόντανε ο Καστιανάκης με τις *τέλειες λυρικές τουπρόζες* σ' ένα περιβάλλο κάπως πιο δικό του τότες ξάφνισε το πιότερο. Κοντόφωτοι, φανταζήκανε, πως ο Καστιανάκης, ένθουσιασμένος από μια τέχνη και μια σκέψη που ανακάλυπτε τότες, τ' ο συμβολισμό, και χωρίς να έννοήσει όρθά την ποίηση αυτή και χωρίς να είναι ο ίδιος δημιουργός για να φτιάσει κάτι άλλο, είχε αρχίσει να χάνεται σ' ένα πέλαγος λόγων, σε μιάν ασάφεια και συχνά σε μιάν ασυναρτησία. Τον χάσανε όλοτελα, λέγανε, στις *λυρικές του πρόζες* Κι ειπώθηκεν, για τα έργα αυτά, ότι ο κοινότερος άνθρωπος θ' ήλεγε, βλέποντάς τα. Μά πόσο αλλοιώτικο είναι το πνεύμα του Καστιανάκη για να μολοήσει να χαθεί μέσα στην όμορφιά του και στη δημιουργία του, και πόσο άδύνατο να ύποταχθει σε μια μονόμερη τέχνη που ίσως τον σταματά κάποτε· μά μου φαίνεται πως πιότερο τον σταματούν τα πρόσωπα τα ίδια του συμβολισμού, παρά το έργο που μας αφήσαν τα πρόσωπα εκείνα.

Ναί, δύσκολος ποιητής ο Καστιανάκης, μά όχι και σκοτεινός και ακατάληπτος. Τη *Φοβισμένη ψυχή* ακόμα, δεν την είχαν καταλάβει όπως έπρεπε. Της δώσανε διάφορα όνόματα, την είπανε λυρική, έποκειμενική, κι άλλα πολλά τίτλια, αλλά το βέβαιο είναι πως δεν νοιώσανε πολλά μεγάλα ράματα, τουλάχιστο, όσο για κείνο που έδειχνε ποιά μπορεί να είναι το μέλλο του ποιητή. Το ίδιο γέννηκε και για το λοιπό του έργο. Ο Καστιανάκης, είναι, ο λυρικός ο συμβολιστής που χάνεται σ' ασύλληπτα όνειρά του· εκείνος που ξεχνιέται και παραδίνεται ολόκληρος στα όράματά του.

Τον είχα παρατηρήσει, μια φορά, κατόπι από το δημιουργήμα των λυρικών του κομματιών, πως μολονότι του δίνουν τόσα όνόματα, έχω τον έβρισκα πολύ αλλοιώτικο. Για να τον έννοήσω, περισσότερο εργάζονταν το μυαλό μου, παρά εκείνο που λέμε ή καρδιά, το αϊσθημα.—Το αϊσθημα καμωμένο νόηση, μου αποκρίθη εκείνος. Να προστέσουμε πρέπει, πως αυτό το είπε, πριν φτιάσει στην ώριμη ήλικία, σ' ήλικία δλδ. που χωρίς να θέλη κανείς και με μια τέτοια τεράστια επίδραση που έξασκει ο αϊώνας, προ πάντων σε κείνους που τον πρωτογνωρίζουν μόλις πέφτει ανακαπτικά στη λυρική εξομολόγηση, με πιότερη ή λιγότερη δύναμη, κι από τούτην ή εκείνη τη μεριά.

Ο ποιητής μας, καθώς μας φανερώνει ο ίδιος και καθώς το βλέπουμε και μεις, το αϊσθημα το παρατηρεί σ' έναν κάθε τι πράγμα έξωτερικό, το νοεί, το μεταφράζει σε λόγια, πάντα παίρνοντας υπ' όψη, πως κιόλας το αϊστώνεται βαθήτατα. Το νοεί βαθειά, κι αυτή ή νόηση του παρουσιάστηκε, από την πρώτη στιγμή που έγραψε. Στη *Φοβισμένη ψυχή* μ' όλους τους υποκειμενισμούς που του είπανε, το περισσότερο παρατηρεί και ξετάζει, αν και ίσως να θελεκατίετιο να είναι έτηρειασμένος κάπως από τους συγχρόνους του λυρικούς. Μά πως μπορούσε ή έποχή του, έστω και να την αγαπούσε, να κινήσει τη σκέψη του, ακόμα κι αν βρισκόνταν σε μια σχετικώς μικρή ήλικία;

Όσο κι αν το έργο του, μοιάζει έξωτερικά πως βαθήτατα είνε έτηρειασμένο από την ποίηση της περασμένης γενεάς, μια σοβαρή μελέτη, θάδειχτε πως το αυτο δεν είναι αλήθεια. Και αν όμως κι αυτό το παραδεχτούμε όλοτελα, θάχουμε πάλι να θαυμάσουμε στον Καστιανάκη, πόσα ανώτερα αποτελέσματα μπορεί να δώσει ο συμβολισμός στην 'Ελλάδα, φερμένος όπως μας τον παρουσιάζει, και κείνος που θα πάρε να ξετάσει από κοντά τον Καστιανάκη, μονάχα ως ποιητή μιας παρακμής, θα δει ποιά διαφορά έχει αυτός με τους ξένους.

Συχνότατα, φωνάζει μια θλιβερή φτώχεια, στην ποίηση του συμβολισμού. Συχνά κιόλας παρατηρείται εκείνο το περίεργο σταμάτισμα του μυαλού, το απόλυτο σταμάτισμα, όποτε ο ποιητής χάνεται, σαστίζει από το άδειο της ιδέας του κι από

τὴν ἀπειρότητα τῆς καὶ δὲ λέει παρὰ λόγια πνιγμένα χωρὶς νὰ βγαίνει τίποτα. 1) "Ἄδικα γύρευα στὶς πρόζες του, νὰ βρῶ αὐτὸ τὸ σταμάτισμα, πού θά ὁμολογοῦσε μιὰ τόση ἀδυναμία, πού θά φαινότανε πῶς δὲ μποροῦσε πιά νὰ προχωρήσει, πῶς ἐκεῖνο πού ζητᾷ νὰ τελειώσει, στέκεται ἀκατόρθωτο. Στὰ πιὸ δύσκολα μέρη, πάντα βλέπει κανεὶς ἐκεῖνον πού σκέπτεται καθαρά—μ' ὅση βέβαια διαύγεια ἔχει μιὰ ἀφερεμένη ἔννοια.

"Ἄς κυττάξουμε λίγο τὸ ἔργο του, καὶ θ' ἀπορήσουμε μὲ ποιὰ πνευματικὴ ὑπερένταση καὶ φωτεινότητα κατορθώνει πάντα νάναυ κενόμαχος, ἐκεῖνο πού κάνει, χωρὶς πούλετα νὰ σταματήσει. Δὲν τὸν θαμπώνει τὸ φῶς στὸ ὅποιο φτάνει, γιὰ νὰ ζαλιστεῖ. Στέκει πάντα, γνωστικός σ' ὅλο τὸ δημιούργημά του, καὶ κυττάζει μὲ ἀνεληφρῆστο μάτι. Τοῦ κάκου. Αὐτὸ τὸ σταμάτισμα, πού δείχνει τόση φτώχεια νόησης, δὲν τὸ ἤθελα πονθενά. 'Ο Καστιανάκης, ἀντίθετα μ' ὅσα κἀναι ἄλλοι, ξέρει βαθειὰ τί θέλει καὶ πού θέλει νὰ φτιάσει, ἀπὸ πρῶν. Τὰ λυρικά του ἔργα, ὅσο μικρὰ κι ἂν εἶναι, ἔχουνε, τὸ καθένα, τὴν ἰδιαιτέρη ὁργάνωσή τους, ἀπὸ πρῶν, σημειώνοντας ἢ λογιάζοντας, ὅχι μονάχα τίς φράσεις παρὰ τὴν ἰδέα πού θά ξετυλιχτεῖ τὸ νόημα πού θά ξεχωρίσει. Δὲν εἶναι ὁραματισμα, οὔτε ὄνειρο· εἶναι ἔργο ἀτελῶς διανοητικό.

Πολλὰ, ἔλεγα νὰ σημειώσω, σ' αὐτὸ τὸ ἀρθρο, ἀλλὰ, ἢ ἔλλειψη ὄγκου δημοσιευμένου ἔργου του, μού τὸ μολοῦσε. "Ἄς κρατηθῶ γι' ἀργότερα. Φανερό ὅμως σημάδι, πού δείχνει ὡς πού θά μπορέσει νὰ φτάσει, διὰ μετώσει κἀλλο, εἶναι ἢ ἔργασία πού κάνει, συγκεντρώνοντας τὰ στοιχεῖα πού μαζεύει σὲ κάτι γενικότερο καὶ βελτιότερο ἀκόμα θεμένο. Λέω, τὴν «Πρώτη Μέρα» του, πού ἂν καὶ μικρὸ ἔργο, εἶναι βαρὴ γιὰ τὴ νεοελληνικὴ φιλολογία μας.

"Ὅταν μιὰ φορὰ μᾶς διάβασε, κάποιον ἔργο του, τὴν "Ἀρρωστη νύχτα (πού πιστεύω ἀργὰ ἢ γρήγορα νὰ θελήσει νὰ τὴ δώσει στὸ φῶς), οἱ ὀλιβεροὶ τριγυρινοὶ του, φτάσανε στὸ βαθμὸ, νὰ τὸν πῶνε, νὰ φύγει στὸ Παρίσι νὰ ἐργαστεῖ, γιατί, στὴν Ἑλλάδα ἂν ἔμεινε θάμεινε σὺ γράμματα, σὺν ἕνα περιεργὸ φιλολογικὸ φαινόμενο. Καὶ ὅλα αὐτὰ, μαζί μ' ἕνα ὑπερβολικὸ κοσμοπολιτισμὸ, καὶ μὲ μιὰ πίστη στὸ πού ἢ Τέχνη δὲν ἔχει πατρίδα.

"Ἐνας ἐπιλόλαιος παρατηρητής, ζητιάζοντας τὸ ἔργο του στὴν πιὸ περιορισμένη σημασία του, δὲ θάβλεπε παρὰ ξενικά στοιχεῖα. Ἄλλὰ, ἂν μιλεῖ εἰλικρινῶς, πρέπει νὰ παρατηρήσει κἀόλας, πῶς τὰ στοιχεῖα αὐτὰ, πού σιάνθησαν προσπάθειες στὴν Εὐρώπη, γίνονται ἀποτελέσματα σὺν Καστιανάκη, ὅσο δυσκολοκατόρθωτα καὶ νάναυ. Γιὰ νὰ διεὶ κανεὶς αὐτὸ, φτάνει νὰ συγκρίνει μιὰ ὅποιαδήποτε πρόζα του, μὲ κανένα ἔργο τοῦ Mallarmé μὲ τὸν ὅποιο μοιάζει νάχει τίς περισσότερες σχέσεις.

Διέτε τὴ φράση τοῦ γάλλου ποιητῆ, τὴ δύσκολα πλεγμαμένη πού ἴσως κάποια ἀδυναμία νὰ φανερώσει—κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τὴν ἡσυχὴ φράση τοῦ Καστιανάκη, πού μοιάζει κάποιος νὰ θολώνει ἀπὸ συχνές ἐπανάληφες. Μὰ καὶ τοῦτες, σχεδὸ λείπουν ὁλότελα, ἀπὸ τὰ πιὸ τελευταῖα τῶν ἔργα.

Σιχὰ ἀπορῶ, πῶς μπορεῖ ν' ἵσθηθεὶ κανεὶς, τὴ διαύγεια καὶ τὴ φωτερότητα, στὸ ἔργο τοῦ Καστιανάκη. Βλέπει εὐκόλα κανεὶς, τὴ σαφήνεια στὸ ἔργο του, μ' ὅλη τὴ δυσκολία τῆς ἐξτέλεσης. Τὶ πιὸ φωτερό καὶ ὁσο χαρὰ ζωῆς, μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἀπὸ τὴν μικρὴ του λυρικὴ πρόζα, τὸν Καθρέφτη. Δὲ γνωρίζω ἄλλη φορὰ, νὰ θαμπώθηκα τόσο ἀπὸ τὸ φῶς, ὅσο σὲ μερικὰ μέρη τῆς Πρώτης μέρας.

Τάναφerei ὁ Nordau γιὰ τὸ Verlaine. Δὲ θυμίστηναι, καλά, ποιὸ ποίημα ἀναφέρει.

"Ἐκεῖ, φανερό γίνεται πῶς θέλει νὰ μᾶς δώσει τὴν ἐντύπωση τοῦ φωτός, ἐπαναλαμβάνοντας συχνότερα σκεπτικὰς λέξεις. 1)

Καὶ τὸ λοιπὸ του ἔργο, εἶναι, σὺν τὰ δυὸ παραπάνω, καὶ μάλιστα, σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα, τὰγαλῶς πιότερο, γιὰτὶ μού δίνει τὴ διαύγεια χωρὶς τίς λέξεις ἔχοντας γιὰ βοήθεια. Τὸ πιότερο, ἀγαπᾷ τὰ μουχρώματα γιὰ κἀδρο στὴν ἰδέα του. Μήπως, στὴν Ἑλλάδα, ποτε δὲν εἶδαμε βαθειὰ τὸ μουχρώμα; Καὶ μιὰ τέτοια φράση τοῦ Καστιανάκη, δὲν πάει πολὺ περισσότερο, ἀπὸ δὲν ξέρω ποιὸ ἑλληνικὸ σούρουπο, δὲ θυμοῦμαι ποιανοῦ ποιητῆ;

"Ἄν μᾶς ἔφευγε ὁ Καστιανάκης, γιὰ τὴν Εὐρώπη, τί θά γενότανε; Θά ἄνε ὁ ὁ Ἕλληνας ποιητῆς, πού παρουσίαζε τὴν ἑλληνικὴ του σκιά, γαλλικὰ.

"Ἀπὸ τὴν ἐξέταση τοῦ ἔργου αὐτοῦ, γενιοῦται κι ἄλλα ζητήματα. Ξένα λιγάκι πρὸς τὸ θέμα μας, πού ἀποφεύγω τώρα, γιὰ νὰ ξαναρθῶ ἀργότερα.

Στὸν Καστιανάκη, δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἐπαναλάβω τίς λέξεις καὶ τοὺς ὄρους πού ταχτικά μᾶς παρουσιάζει ἐπίσημη κι ἀνεπίσημη κριτικὴ, σὺν κάπως καλύτερο ἔργο δημοσιεύεται. Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἐπαναλάβω τὰ συνειθισμένα λόγια, κατὰ βάθος ἀρκετὰ φτωχὰ, τὰ νὰ τὰ ἐγῶ, κι ὅλα τὰ τέτοια. Στὸν Καστιανάκη, κάθε ἄλλο προσέχω παρὰ αὐτοὺς τοὺς μικροατομισμούς, καὶ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν του, πού δὲ γνωρίζω. Βλέπω τὸ νοῦ του, καὶ παραπάνω ἀπὸ τὸ νοῦ του, σ' ἕνα ἀγνότερο ἀκόμα κῆλο, τὴ φυσιογνωμίαν τοῦ Θερασύβουλου Καστιανάκη, μοναχικὸ, γαλήνιο πολὺ πὺ ἀπάνω ἀπ' ὅλο τὸ δημιούργημά του, πού ἦτοχα τὸ παρατηρεῖ.

"Ὁ ἴδιος ὁ Goethe μᾶς παρουσιάζει καὶ στὸν πρῶτο καὶ στὸ δευτέρου Φάουστο Ὀπρῶ τοξερμανὸς βίβλα γο; ἀκόμα, εἶναι ἢ πρῶτη περίοδος τοῦ Goethe. Ὁ δεύτερος, τῆς δευτέρας περιόδου, γραμμένος, ὕστερ ἀπὸ τὸ ταξίδι του στὴ Ρώμη, «ὅπου βαθύτατα μελέτησε καὶ γνώρισε τὴν ἰταλικὴ ἀρχαιότητα καὶ μίστερε τὴν ἑλληνικὴ» δείχνει τὸ Goethe τὸν ἴδιο, μ' ὅλο τὸ πλοῦτος τῆς ψυχῆς του, πού ἔζησε σιμὰ στὴν Ἀρχαιότητα. Μὰ ποιὸς συλλογίστηκε ποτε πῶς ὁ Φάουστος, εἶναι ἔργο ὑποκειμενικὸ, ἐπειδὴ φανέρωνε τὸν ἑαυτὸ του ὁ Goethe; Τὸν ἑαυτὸ του, στὸν ὅποιο ζούσε ὁλόκληρη μιὰ ἐποχὴ.

Μελετώντας βαθειὰ τὸν ἑαυτὸ του καὶ ζῶντας μοναχὰ μὲ τὸν ἑαυτὸ του, ὁ Καστιανάκης μᾶς παρουσιάζει τὸ ἔργο του. Ἀνίξερά του ἴσως, ἐξετάζει καὶ ἐργάζεται γύρω στὸ πνεῦμα του, καὶ σὺν καρπὸ τῆς πολλῆς ἐργασίας, μᾶς δίνει τὸ ἔργο. Τίποτα δεσποτικὰ δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἐπιβληθεῖ στὸ νοῦ του ὁ ἴδιος ἀπ' ὅλα εἶναι λυτρωμένος. Τὶ μπορεῖ βαθειὰ νὰ τὸν ταραξεί καὶ νὰ παραδοθῆ σ' αὐτό;

"Ὁ «ὑποκειμενικὸς» αὐτὸς ποιητῆς, ἀκόμα τὴ στιγμὴ πού δὲν ἐργάζεται σὺν κῆρια του ἔργασία παρὰ σὺν ξεκουραστικὰ, σὺν ἀναπαύσεως ἀπὸ μιὰ προγενέστερη πνευματικὴ ὑπερένταση καὶ ἐτοιμαζόμενος πάλι γιὰ κάποιο προζήρημα, οὔτε τότε ξεπέφτει σὲ κάποια πιὸ ἀδύνατη λυρικὴ ποίηση. Τὰ πολὺ ἀπλά τριγούδια του, αὐτὸς οἱ μικρὲς πρόζες πού γράφηκαν σὲ μιὰ τέτοια περίοδο, μ' ὅλο πού δὲ στέκονται πλάι στὶς λυρικὰς πρόζες, ὡς τόσο κρατοῦνε τὸ βαθμὸ πού φτάσανε τὰλλα του ἔργα.

"Ὁ Καστιανάκης ἐτύχησε νάχει τὴ δύστηνη, νὰ ἐνοήσῃ ἀμέσως ὅλες τίς ἱκανό-

1) Πρέπει νὰ παρατηρήσω πῶς καὶ στὸ Mallarmé ὑπάρχει αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς φωτερότητας. Μὰ σὲ κείνον, μόνον οἱ λέξεις φαντάζουν φωτερές, μέσα στὶς δύσκολες φράσεις του. Καὶ μού φαίνεται πῶς πιότερο εἶναι μιὰ λευκότητα, πού εἶναι χρωματιστὸς, ἕνα χρωματισμὸς πού ἀγαποῦσε νὰ δίνει ὁ Mallarmé

τητές του, από τη στιγμή σκεδόν που έπιανε χήν πέννα, πιο σοβαρά ύστερις από λιγοστές δοκιμές, ήβρε ένα δρόμο, σιόν όποιο αν τεχόν και δέν φανερωθεί όλόκληρος, θά κλείση όμως μιὰ περίοδο της ζωής του και της δράσης του.

Κάν ποτέ καιρσοστεί από κάποιο βρσίσιμό του και θελήσει νά τὸ ἐγκαταλήψει, δὲ θά χαθεί, οὔτε κὴν θά κουρασθεῖ ζητώντας τὸ δρόμο πού θά τὸ πάει πιότερο θά τὸν ἔχει βρει ἀμέσως. Δὲ ζητᾷ, προχωρᾷ ἐξακολουθητικῶς, ὅσο και νὰ λιάζει μεσοδρομῖς κατεύθυνση, δέν τὸν φοβίζει, ὅταν θεωρεῖ νὰ ξαναλιέται γλήγορα, ἢ πηγή δημιουργίας πού προτίμησε.

Πλαί σιὸ νοῦ τὸν ποιητικὸ, μπορῶ νὰ διακρίνω τὸ νοῦ τὸν κριτικὸ. Ὅπως, κάθε ποιητὴς συνοδεύεται ἀπὸ τὴν κριτικὴ ἱκανότητα, εἰδειμῶς, συχνά πέφτει σὲ λάθια τὸ ἴδιο παρατηρεῖται καὶ σιὸν ποιητὴ μας. Φανερά δείγματα ἀνθησης μιᾶς τέτοιας μορφῆς τοῦ ταλέντου του, δέν ἔχουμε ὡς σήμερα, μὰ γνωρίζω ποιὰ ἀπυτελέσματα θά μᾶς δώσει σ' αὐτὸν τὸν κύκλο, κ' ἴσως δὲ θορυγήσει. Γνωρίζω, πλαί σιὸν ποιητικὸ λόγο, σὲ τί βαθμὸ θά ανεβῆσει τὴν πρόζα, τὴν πρόζα ἐκείνην τὴν ἀσθηρὴ καὶ σοβαρὴ τῆς κριτικῆς, πού τόσο ἀνόητα θελήσαν νὰ φτειάζον μεριζοὶ νεώτεροι, προσιέτοντες σις λέξεις μερικὰ κ καὶ ε ἢ καὶ κάπως φράσεις δημοσιογραφικῆς τῆς καθορευούσας. Ξέρω, ἄλλωστε, πὼς κάποτε ἐργάζεται γιὰ τὴν κριτικὴ, καὶ σημειώνει κριόλες, καὶ πού ἐτοιμάζεται νὰ μᾶς δώσει, δεύτερα ποτε.

Ὁ ἴδιος θά ναι πού κριτικὰ θά μᾶς ξηγήσει τὸ ἔργο του, ὅταν πληθαίνει, πλουτίζοντας τὸ ἔτσι, ἀπὸ κάτι παραπάνω ἀκόμα. Ἀνεπὸμονα περιμένουμε νὰ δοῦμε μιὰ ἄλλη ὄψη τοῦ Κασσιανῆ μ' αὐτὸ τὸ φανέρωμα πού θά μᾶς ἐκαλήξει ἴσως ὅσο καὶ ὡς δημιουργός. Ἡ κριτικὴ ἄλλωστε δὲ θά ναι μιὰ δημιουργία μεγάλου αἰσθητικῆς σημασίας γιὰ μᾶς, πού μᾶς λείπει ὁλότελα; Ἀπὸ πόσες μορφῆς ἔχει νὰ μᾶς παρουσιάσει ἢ φουσιγγωμῖα ἢ πλέρια τοῦ Κασσιανῆ; Μια τέτοια βεβαιότητα μὲ κάνει νὰ λέγω καὶ νὰ μιλῶ μὲ μεγαλύτερο θαυμασμὸ γιὰ τὸ ἔργο του λογιάζοντας πὼς πρὶν ἀπὸ τὴς λυρικῆς πρόζες τοῦ ἔγραψε τὸν *Κικλ* καὶ μαζὴ μ' αὐτὴς τὸ *Ρημάτι* καὶ πὼς τώρα ἐργάζεται σιὴν *Ἐσπέρα τοῦ Ἄγνωμον* καὶ σιὴν *ναμιεταξὺ ἐργάστηκε*, σᾶλλα πού διόφορα ἔργα, ποιᾶνε μὲν ἀτέλειωτα, εἶναι πού εἶτανε μεγαλύτερα καὶ θέλανε πιότερο καιρό. Ἄν ὡς τώρα μᾶς ἔδωσε σκετικὰ μόνο μικρὰ ἔργα, δέν εἶναι πού ἀκλουθεῖ ἐκεῖνο πού ὁ Γκαίτες συβούλετε σιὸν Ἐκερμαν, νὰ δημιουργεῖ μικρὰ ἔργα μονάχα ὁ ἴδιος ὅμως, τελειώνοντας τὸ δεύτερο Φάουστο του. Ἀκόμα, δὲ θέλει νὰ φοσιωθεῖ σιὸ ἔργο του, τὸ ἔργο πού θά τὰναγνωρίζει γιὰ πάντα σὰ γνήσιο, τὸ πιὸ γνήσιο παιδί του, καὶ σιὸ ὅποια θά κλείσει ἀκέρια τὴ σκέψη του. Γιατὶ ἔχει τὴ συνήθεια νὰ μὴ λογαριάζει τὸ ἔργο πού κάνει ὡς κριόλες ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὅποιο ἐργάζεται.

Ποῖο θά ναι τὸ ἔργο του; Ποῦ θά φτάσει ἢ δημιουργεῖται του; Μετὰ λίγα χρόνια σὴν ξαναλεζῶ αὐτὸ τὸ ἄρθρο θά λογιζῶ πόση περιορισμένη ἀνύληψη εἶχα γιὰ τὸν Κασσιανῆ, ἔτσι καὶ σιὰ λίγα σημεία πού ζήτησα, καὶ μ' ὅλο τὸ λίγο του ἔργο πού εἶχα προσιά μου. Μὰ πὼς μπορῶ νὰ μαντέψω, τί δρόμο θά πάρει ἕνα ἕπερσο ἀνεύμα καὶ τί λογιάζει σιὸ βῆθος; Μιλῶ γιὰ κείνον καὶ τὸ κρινό του ἔργο, προσπαθώντας νὰ δῶ παρακάτω, νὰ τὸν ἀντιληφθῶ σωστά. Ἄς χρησιμεύω τοῦλάχιστο γιὰ μιὰ ἀρχή.

Ὅτι μᾶς δίνει τώρα, δέν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ ποῦμε πόσο μᾶς ἱκανοποιεῖ. Τι μῖς περιμένει νὰ δοῦμε; Μὰ ὡς τελειώσουμε, ἐποθέτοντας πὼς θά μείνει ὁλωζδιόλον σιὸν ἴδιο κύκλο, κ' ἔτσι, ἴσως γιὰ λίγο ὀνομαστὴ ποιητὴς μιᾶς παρακμῆς, ἕνας ἀντίτυπος σιὴν Ἑλλάδα, τῆς ξένης τέχνης. Μὰ πρέπει νὰ ρωτήσουμε ἂν θά μείνει ποιητὴς παρακμῆς ἢ ἀναγέννησης;

Ἀπὸ τὸ ἔργο του, θά ποριστοῦμε πολλά. Κι' ὡς μὴν ξεχνῶμε, ἀνάμεσα σιὰ πρῶτα τὸ πλούσιο ὕλικὸ λέξεων πού μᾶς χαρίζει.

Ἐνας ποιητὴς παρα μῆς; ὡς εἶναι. Ἀπὸ τὸ γαλλικὸ συμβολισμό, ποιοὶ μείνανε καὶ πὼς; Οἱ δὲ δασκάλοι. Ὁ Verlaine σὴν ποιητὴς λυρικός καὶ ὁ Mallarmé ποιητὴς, πού κάποτε, ἀπὸ τοῦς δέσκαλονς αἰχίους του, πηδοῦνε θαυμάσια φανερώματα μὰ μόνο αὐτό. Ὅλος ἐκεῖνος ὁ θόρυβος, γέννησε ἕνα λυρικὸ ποιητὴ κα' ἕναν τεχνίτη.

Ὁ Κασσιανῆς ὅμως ὅπως μᾶς παρουσιάζεται τώρα, δέν εἶναι γιὰ νὰ μείνει ὡς λυρικός ποιητὴς, οὔτε ὡς δύσκολος τεχνίτης, μὰ θά μείνει ὡς Ποιητὴς, μ' ὅλη τὴ βαθειὰ σημασία πού ἔχει σις συνείδησές μας. Γιατὶ ὅσο καὶ ἂν τυχαίνει νὰ ἐνθουσιάζομαστε μ' ὅποιον καὶ ἂν εἶναι νεώτερο, νοιώθουμε πὼς ἄλλη σημασία ἔχει σὲ μᾶς ἢ λέξη Ποιητὴς!

ΠΑΡΙΣΙ, Νοέβρις

ΑΙΜ. Ν. ΑΛΕΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

PAUL CLAUDE

· LA MESSE LÀ-BAS · « L'OURS ET LA LUNE »
· LE PÈRE HUMILIÉ ·

Ὁ συμβολισμὸς δέν μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ σιὴν ἐποχὴ του πού παρουσιάστηκε, παρὰ σὰ μιὰ γελοῖα οὐτοπία μερικῶν ἐκφυλισμένων ἐγκέφαλων, πού προσπαθοῦσαν μέσα ἀπὸ τὴ νάρκη κάθε κατάρτησης, νὰ ἀνατρέψουν ἀρχές πού θεωροῦνταν γιὰ νόμοι.

Τέτοιο ἦταν τὸ κυρίαρχο περιβάλλον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ θετικισμὸς, ὁ μηδενισμὸς, ὁ ὕλισμος, εἶχανε ρίξει βαθειὰ ἐπίδραση σις ψυχές. Ὅλο τὸ σύμπαν εἶχε μεταβληθεῖ σ' ἕνα μεγάλο μηδέν, καὶ τίποτα δέν ἦταν ἱκανὸ νὰ σοῦ δώσει τὴν ἀνώτερη αἰσθησι, ἀφοῦ τὸ πᾶν ἦταν γνωστό.

Κ' οἱ φιλοσοφικῆς ἀρχές, ἐπιδράσανε καὶ τὴ φιλολογία, γι' αὐτὸ καὶ βρέθηκαμε μπρὸς σιὴν παρουσίαση τοῦ ρεαλισμοῦ, πού κατόπι συρμένος κυλίστηκε ὡς τὰ κατώτερα ἐπίπεδα μιᾶς πνιχτικῆς χυδαιότητος.

Ὁ ποιητὴς, καὶ ἐδῶ πρέπει νὰ προσθέσουμε ὁ μεγάλος καὶ ἀληθινὸς ποιητὴς, βρέθηκε ἀπομονωμένος, καὶ πολὺ μακριὰ ἢ καλύτερα χωρὶς καμιά σχέση, μὲ τὴν κίνηση τῶν ἰδεῶν τῆς ἐποχῆς του.

Οἱ πρῶτες ὁρμές του, δέν ἔφερναν παρὰ γέλοια. Σὲ μιὰ ἐποχὴ ἐπου ἢ ἐπιστήμη ἔφερνε (νόμιζε ὅτι ἔφερνε) φῶς ἐκεῖνος γύρευε τὸ σκοτάδι, καὶ τὸ γύρευε μὲ τὴν παραδοξότερη ἐνέργεια, μὲ τὸν πιὸ θαμπερὸ τρόπο. Κατηγορήθηκε καὶ τὸ κυριώτερο παρανοήθηκε, καὶ αὐτὴ του ἢ παρανό-

ηση, μέ λύπη μας βρισκούμαστε στην ανάγκη να το πούμε, ξακολουθώντας σήμερα, γιατί πολύ λίγοι είναι εκείνοι που νοιώσανε αληθινά το συμβολισμό.

Η βαθειά συγκίνηση του άγνωστου και του άοριστου, του ασήμαντου, δεν είχε τον τόπο της σε μιὰ εποχή πανίσχυρης πραγματικότητας. Τα λόγια του ποιητή που θα μας έφερναν τη γαλήνη, και που προφητικά μας διδάσκανε την αναγκαία κι' από την ίδια τη φύση εξαρτημένη επαναστροφή στην παντοτινή πηγή της αλήθειας του ύψηλου ωραίου, δεν είχαν καμιά σημασία.

Θεωρήθηκε ενάντιος της επιστήμης, ώσάν να θέλησε ποτέ να φανεί υπερασπιστής ή κατηγορός της. Κι είδαμε τότες τὰ παράλογα λόγια που βρίσκονται στους κριτικούς της εποχής εκείνης, λόγια που ποτέ δεν είχαν φανεί: τόσο παρανοημένα εξετάζανε την τέχνη.

Η ανώτερη ψυχή, δε μπορούσε δουλικά να υποταχθεί στη μηδενότητα του σύμπαντος, γιατί αυτό θα της αφαιρούσε κάθε αίσθημα. Ο κόσμος ό δικός της, ήταν ενάντιος απ' ότι τον θεωρούσε το μυαλό του επιστήμονα, κι αυτή ή αντίθεση γέννησε την αγανάχτηση του δεύτερου, γιατί έννοιωσε φαίνεται πως ή νίκη θάταν του πρώτου.

Ο καιρός, μας έφερε το αποτέλεσμα. Η ύλιστική επιστήμη χάθηκε, και μαζί ή ύλιστική φιλολογία. Η συνδιαλλαγή του ποιητή με την επιστήμονα συντελέστηκε αναγκάζοντας τον επιστήμονα ν' ανέβη στον ποιητή. Η πίστη, που με τόση θέρμη είχε ύψωθεί σε μιὰ υπέρτατη λατρεία προς το θείο, που καμιά σχέση δεν έχει με τ' θρησκευτικό θείο, και που τόσο άδικα είχε καταγελαστεί, ήρτε να κυριαρχήσει και στην καρδιά του σοφού, όσο ό ίδιος κι αν θέλησε να τη μηδενίσει και να την καταστρέψει. Και δεν μπορούσε να γίνει αλλιώς. Το άοριστο πάντα κατέχει μιὰ θέση θέλγητρου στην ψυχή, που συνείδησε να ζει μόνη της, περιορισμένη στο δικό της κύκλο. Το άγνωστο είναι ή πηγή κάθε όμορφιας, γιατί εκεί θα δουλέψει ή καθαρή φαντασία, ξένη προς κάθε πραγματικότητα, κι' απ' εκεί θα άντλήσει εκείνο τ' κάτι π'δχει ανάγκη, για να γεμίσει το άσυμπλήρωτο κενό της άοριστής αίσθησης.

Το να θελήσει να όνομάσει κανείς το συμβολισμό θεωρία είναι κάτι άστατο κι άκατανόητο, γιατί ποτές δεν παραδέχθηκε αρχές δημιουργημένες από μιὰ θετική εργασία. Είναι, μπορεί κανείς να πει δίνοντάς του έναν όρισμό άλλως δειλού έλεύθερο, εκδήλωση ψυχής κυριεμένης απ' ένα όνειρο, μιὰ εκδήλωση ύψωμένη στο ανώτερο επίπεδο της βαθειάς αισθαντικότητας. Το σύμπαν φαίνεται καμωμένο με κάποιον πέπλο ήδονικής αίσθησης. Ψυχή εκφυλη, ψυχή μεθυσμένη, χαμένη μέσα στην αίσθηση. Ο εκφυλισμός για την τέχνη στάθηκε ευεργέτημα, κι όχι ελάττωμα όπως θέλησαν να τον όνομάσουνε πολλοί. «Οί

ύγιοις δε γνωρίζουνε την ύγεια τους, λέει ό Carlyle παρ'ό μόνο οι άρρωστοι». Γενικεύοντας κανείς μπορεί να πει: πως στο σημερινό αίθωνα ποιητής με ψυχή κλασικά ύγειη, δε θα μπορέσει να διακρίνει τίποτα περισσότερο απ' ότι είδαν οι άρχαίοι. Είναι φυσικό. Δεν είναι ούτε παραλήρημα ούτε λόγια τρελλού τα «Dialogue nuptique», ούτε άσυναρτησίες τα «Bateau Ivre», και το καταλαβαίνουμε αυτό, βλέποντας τη σημερινή επίδρασή τους. Απ' τον καιρό του θάνατου του Baudelaire έχουν περάσει πάνω από 50 χρόνια, και όμως ίσως μόνο σήμερα, πραγματικά να εκτιμήθηκε ή αξία του έργου του. Ο Verlaine σήμερα άρχισε να εύχαριστεί, ό Mallarmé σήμερα άρχισε να έννοείται (αν και δεν έχει τίποτα το τόσο μεγάλο) κι ό Rimbaud σήμερα άρχισε να διαβάζεται, και θα χρειαστεί ακόμα αρκετός καιρός για να πάρει ό συμβολισμός την ανώτατη θέση, σ' όλες τις ποιητικές εποχές, γιατί είχε ή μόνη σχολή που τελειωτικά εξυπηρέτησε τον κυριώτερο σκοπό της τέχνης: την παρουσίαση του ωραίου.

Τα τρία τελευταία έργα του Claudel πούναί ένας από τους πρώτους όπαδούς του συμβολισμού όχι όμως κι ένας από τους καλύτερους, δεν μας προσθέτουν σχεδόν τίποτα στο συνολικό του έργο.

Το «La Messe là-bas» είναι μιὰ σειρά από 13 ποιήματα, που όλα τους έχουνε μορφή προσευχής, και μπορούνε να προστεθούνε στη σειρά των εκκλησιαστικών του ποιημάτων. Μερικά απ' αυτά έχουνε καθαρή βερλεανική μορφή, όπου ό ποιητής χάνεται μέσα σε μιὰ μεθυστική έκσταση προς το υπέρτατο "Ον, κι' όπου ανοίγει κατάβαθα την καρδιά του για να ύμνήσει το θείο. Είναι φανατικός καθολικός και ή θρησκεία που βρίσκεται μέσα στο έργο του, είναι μιὰ δυνατή πίστη δ' αλλέτελα ξέχωρη από τον νεοκαθολικισμό που πολλοί έχουνε μεταχειριστεί, για δείγμα μυστικοπάθειας και έκστασης. «Η προσευχή του Claudel, λέει ό Hoppenot, είναι ένα δράμα καθολικό, το δράμα του ανθρώπου του κυριεμένου από το θεό, και από τα βάθη της ταπεινότητάς του ό Χριστιανός άπειλεί τον Δημιουργό να του αφαιρέσει τη θεία του λεία».

Όση όμως έκσταση κι αν κρύβουνε μέσα τους, πολύ σπάνια γεννούνε στην ψυχή τη βαθειά έντύπωση της αληθινής λατρείας, που προξενούν τα θρησκευτικά ποιήματα του Verlaine. Έχουνε μιὰ όμοιότητα προσωπικής μυστικοπάθειας, κι όχι ψυχικής συγκλόνησης. Σε πολλά μέρη φέρνουνε στυναχώρια, γιατί χάνονται μέσα σε πολυλογίες, που όσο κι αν είναι τεχνικές καναντούνε άνιλόφορες. Είναι ένα από τα ελαττώματα του Claudel ή πολύωρη άεργιλωγία, που για μιὰ στιγμή σε κάνει πραγματικά να νομίζεις πως βρίσκεται μέσα σ' έναν κύκλο ανώτερης διανόησης, ενώ δε βρίσκεις παρ'ό έναν κύκλο πολύλογης περιγραφής που πολλές φορές, ίσως τις πιότερες να μην έχει τον τόπο της. Ένα από τα ποιή-

ματα του Claudel αποτίεται στὸ Rimbaud ἡ ἐπίδραση ποὺ τοῦ ἔχει ἀφήσει τὸ μεγαλειότερο τοῦ οὐρανοῦ τῆς γαλλικῆς ποίησης, τὸν σέρνει παντοῦ καὶ τὸν κάνει ν' ἀκολουθεῖ τὸν ἴδιο του δρόμο, κουρασμένα ὅμως καὶ σιγά. Ὅτι εἶδε ὁ Rimbaud μέσῃ ἀπ' ἕναν πίπλο, κατορθώνοντας προφητικὰ νὰ ξεχωρίσει τὸ τί κρύβονταν πίσω, ὁ Claudel θέλει νὰ μᾶς τὸ δώσει σήμερα καθρωτέρω. Τοῦ λείπει ἡ δύναμη τοῦ θαυμάσιου. Κι οὔτε θὰ κατορθώσει ποτὲ ὁ Claudel νὰ ἀποδώσει τὸ ὅτι ὁ Rimbaud γιὰ τὴν εὐχρηστικὴν εἶνε πολὺ διάφορος.

Ἡ θρησκεία καὶ ὁ χρόνος εἶναι γιὰ τὸν Claudel, idées fixes. Παντοῦ βρίσκει τὴν ἀνάγκη νὰ μᾶς ξεμολογήσει, νὰ μᾶς διακηρύξει τὴν πίστη του, χωρὶς ὅμως νὰ πύσει ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι ποιητὴς. Ὁ Θεὸς τοῦ Claudel μᾶς παρουσιάζεται σ' ὅλο του τὸ ἔργο. Καὶ κατόπι ὁ χρόνος ποὺ κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ ἴδιου «amène et produit toute chose». Ἡ παντογνῆ του ὅμως ξεμολόγηση κάνει νὰ χάνεται τὸ ἀληθινὸ μυστήριον ποὺ βρίσκεται μέσα στὴ Σιωπὴ τῆς ἔκστασης. Δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ προσεγγίσει συγκίνηση ρίχνοντας μιὰ ἀπλή λέξη.

Ἐνα ὁλόκληρο ποίημα τοῦ Claudel δὲν ἀντισταθμίζει τὸ αἰσθημα ποὺ γεννᾷ στὴν ψυχὴ ὁ στίχος τοῦ Verlaine.

O mon Dieu, vous m'avez blessé d'amour

Et la blessure est encore vibrante

O mon Dieu, vous m'avez blessé d'amour.

γιατὶ ἡ πληγὴ ποὺ τοῦ ἔχει ἀνοίγει, δὲ φαίνεται νὰναι τόσο βαθειὰ ποὺ νὰ τὸν συγκλονίζει ὀλίγωρο, συγκλονίζοντας μαζὺ καὶ τὸν ἀναγνώστη. Γιατὸ βρίσκεται στὴν ἀνάγκη νὰ μᾶς διδάξει πολλὰς φορὰς τὴ θεωρία του ποῦναι πάντα ἡ ἴα.

Ὁ Claudel δὲν εἶναι, ὁ ποιητὴς. Ἐχει πολλὰ του στοιχεῖα, τοῦ λείπουν ὅμως καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ κυριώτερα. Πολλοὶ θέλησαν νὰ μᾶς τὸν παραστήσουν ὡς τὸ μεγαλιότερο μυστικολάτρη καὶ οἱ περισσότεροι ἔχουν γράψει μὲ ἀποτυπωτικὸ ἐνθουσιασμὸ ποὺ δὲν τοῦς ἄφηκε νὰ ζιοῦνε κατὰ βάθος. Μικὰ ἐπιμελημένη ἐξέταση κάθε του ποιήματος, μᾶς τὸ παρουσιάζει πολὺ κατώτερο ἀπ' ὅτι φαίνεται τὴν πρώτη φορὰ, γιατί στὸ βάθος δὲν ὑπάρχει τίποτα τὸ τόσο σπουδαῖο. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἀποκλείει τὸ νὰναι σήμερα ὁ μεγαλιότερος ἀντιπρόσωπος τῆς γαλλικῆς ποίησης, ἕνας ἀπ' ἐκείνους ποὺ δὲν τὴν ἔπειραν στὰ παιδικίσια καμώματα, κι ἕνας ποὺ στὴ ζωὴ του ἔχει αἰστανθεῖ κάτι τὸ ἰδανικώτερο. Μέσα στὸ ἔργο του ὑπάρχουν στίχοι ἀληθινὰ τοῦ ἀνώτερου ἄνθρωπου, ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι πὼς δὲ βρίσκονται ἀφθονοί. Κι αὐτὸ τὸ παρατηρᾷ κανεὶς σ' ὅλους ποὺ ἔχουμε νὰ δείξουν ἔργο μεγάλο, παραγωγὴ σοβαρὴ. Λίγα εἶναι τὰ ποιητικὰ ἔργα ποὺ περιλαμβάνουν ὀλίγωρα τὴν ἀληθινὴ ὁμορφιά. Στὰ πιότερα βρίσκονται στίχοι ὁμορφοί, ποὺ δίνουν τὴ συνολικὴ ὁμορφιά.

Οὔτε σφάλμα οὔτε προτέρημα πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ἡ τέτοια περίπτωση. Εἶναι ἀπλούτητα κατὰ τὴ γνώμη μου μὲ ἀδυναμὴ διαρκῆς ἔκφρασης τοῦ ὁραίου. Ἐκεῖνος ποὺ θὰ διατρυπιστεῖ ὅτι ἡ συνεχῆς σειρά εἰκόνων εἶνε κουραστικὴ, ἔχει σφάλμα μεγάλο, γιατί ἀποδείχνει πὼς δὲν μπορεῖ νὰ αἰστανθεῖ τὴν τέλεια ὁμορφιά ποὺ εἰσπύεται στὴ συνολικὴ ἁρμονία καὶ συμμετρία. Ἡ ἀπαρίσκειά του πρὸς τὸ τέλεια ὁμορφο, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς συνήθειας τοῦ νὰ μὴν τὸ γνώρισε ποτέ.

Ἐνα ἀπὸ τὰ μεγαλιότερα προτέρηματα τοῦ Claudel εἶναι τὸ ὅτι δὲ δίνει καμιά σημασία γιὰ τὸ ὅτι θὰ ποῦνε γύρω του. Εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ ἔκτου τοῦ. Μόνον ἐκεῖνος ποὺ αἰστανθήκε τὴν ἀνάγκη νὰ ξεμολογήσει στὸν ἑαυτὸ του, κατόρθωσε νὰ μᾶς δώσει ἔργα πραγματικὰ. Καὶ ὁ Claudel τὴν αἰστανθήκε αὐτὴ τὴν ἀνάγκη, ὅπως βρίσκονταν πάντα ἀπομονωμένο: στὰ μακρινὰ τοῦ ταξίδια, σὲ τόπους ὅχι εὐρωπαϊκοῦς. Γιατὸ καὶ τὰ τελευταῖα του ἔργα ἔχουνε μέσα θύμησης, παρμένες ἀπὸ τίς μέρες τῆς ἀπολυτῆς τοῦ ἐρήμωτης. Τότε ὁ λυρισμὸς ξεσπᾷναι μὲ τὴν ἀληθινὴ του ὁρμή, ἔτοιμος νὰ τραγουδήσει σ' ἕναν καθαρὸ δικὸ του τόνο ὅλη τὴν ἐξωτερικὴ ἐπίδραση. Τί σημασία μπορεῖ νὰ ἔχουν τὰ λόγια τοῦ κριτικοῦ γιὰ τὴν ποιητὴ!

Γιὰ νὰ αἰστανθεῖ κανεὶς ὅλη τὴν ὁμορφίαν τῶν τέτοιων ἔργων πρέπει νὰναι κι ὁ ἴδιος σ' ἕνα βαθμὸ ἀνώτερο ἢ κατώτερα ποιητῆς. Σὲ πολλοὺς ἔχουν φανεῖ παράξενες οἱ εἰκόνες οἱ φευγαλέες καὶ μὴ γεωμετρημένες, γιατί τὸ μάτι τους κι ἡ ψυχὴ τους δὲ συνήθισαν νὰ βλέπει κάπως μακρότερα, καὶ γιατί οἱ ἴδιοι ποτέ δὲ δρέθηκαν σὲ μιὰ θέση ὑπέρτατης ξεμολόγησης πρὸς τὸν ἑαυτὸ τους. Ὅλος ὁ κόσμος χάνει τὴν ἀληθινὴν του μορφὴν ὅταν ὁ ἄνθρωπος δειεῖ μὲ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια κρυμμένο στὴ σιγὴ τῆς ἀπολυτῆς ἡρεμίας. Θαυμάζω τὸν ποιητὴ, ποὺ κλεισμένος τραγουδεῖ τὸ δικὸ του τραγοῦδ', μὴ ὑποβάλλοντας τὴν ψυχὴν του σὲ κανέναν ἔλεγχο. Γιὰ ἕναν τέτοιο ποιητὴ τὰ λόγια τοῦ κριτικοῦ εἶνε μικρολογίες ποὺ θὰ τοῦ φέρουν τὰ γέλοια.

Τὰ ἄλλα ἔργα τοῦ Claudel εἶναι δράματα. Τὸ δράμα τοῦ Claudel δὲν εἶναι σκηρικὸ οὔτε ποτὲ ἔχει τὴ μορφὴ τέλειου δράματος. Πάντα τὸ ἔργο στρέφεται γύρω σὲ μερικὰ ἐρισμένα πρόσωπα (συνήθως ἕνα) χωρὶς νὰ δίνεται οὔτε δευτερεύουσα σημασία γιὰ τὰ ἐπίλοιπα. Ἡ ὅλα τὰ πρόσωπα ἔχουνε ρόλο πρωταγωνιστῆ.

Γιὰ τὴν δραματικὴν τέχνην, αὐτὸ εἶνε ἕνα σοβαρὸ ἐλάττωμα, γιατί δὲν εἶνε δυνατό νὰ δημιουργηθῇ δράση.

Ὁ Claudel πολὺ λίγο ἐνδιαφέρεται, γιατί σκοπὸς του δὲν εἶνε ἡ σκηρικὴ παράσταση. Δημιουργὸς κάποιου ἰξανικοῦ ὁλότελα δραμάτου περιορίζεται μόνον στὴν ψυχολογικὴ κίνηση ἀδιαφορώντας γιὰ τὴν ζωικὴν, θέλει νὰ δημιουργήσει ψυχρὸς ἀτμοσφαιρὴς μὲ τὴν περιβάλλουσα πραγματικότητα.

Ἀφίνοντας κατὰ μέρος κάθε ἀναλυτικὴν ἐκθεσὴν μποροῦμε νὰ παρατηρήσουμε πὼς τὸ δράμα τοῦ Claudel δὲν ἔχει καμιά εὐσιώδικα διαφορά ἀπὸ τὸ ποίημά του. Ὅλα φέρουν βαθειὰ τὴν σφραγίδα τῆς ξεχωριστῆς του προσωπικῆς τῆς τὴν καθαρὴν ὑποκειμενικότητα, καὶ τὸν ἐξυλο καὶ πολὺμορφο λυρισμὸ.

• LE ROMAN DE LÉONARD DE VINCI •

Ο Φλωμπέρ στη «Σαλαμπώ» και στον «Πειρασμό του αγίου Αντωνίου» μās έδωκε τον τύπο του τέλειου roman érudit. Μιας άρχής το μυθιστόρημα του τύπου αυτού παρουσίασε πιότερα μειονεκτήματα παρά πλεονεκτήματα. Το έλλειψη ή κ'νηση του διαφέρου, στοιχείο άπαραίτητο για το μυθιστόρημα.

Μερικοί έχουν συγχίσει το roman érudit με το ιστορικό, ένω των δυο αυτών ή όμοιότητα δέ βρίσκεται παρά στο ότι και τα δυο παίρνουν για θέμα τους έποχές περασμένες και πρόσωπα μυθικά ή ιστορικά. Ο συγγραφέας του «ιστορικού» αναφέρει γεγονότα που τά δίνει ο ίδιος, ανάλογα με την ικανότητά του, μια μορφή νεωτροπική, άποφεύγοντας όσο το δυνατό, την περιγραφή των ήθων της έποχής εκείνης. Το αντίθετο βρίσκεται στην ανάγκη να κάνει ο συγγραφέας του «roman érudit». Τη μεγαλύτερη προσοχή θα δώσει στα ήθη και στα έθιμα μιας έποχής περασμένης, διαλέγοντας για μέρος δράσης και για θέμα, ένα μέρος ιστορικό κι ένα γεγονός της ιστορίας, χωρίς ναχη την ανάγκη να μās δώσει πιστά το ιστορικό γεγονός αυτό καθ' έαυτό. Άπ' την ψυχή και την τέχνη του εξαρτάται ή περιγραφή των ήθιμων της έποχής εκείνης, γιατί μέσα σ' αυτά είναι ανάγκη άπόλυτη να δοθεί και κάτι από τη νεώτερη ζωή.

Η «Σαλαμπώ» είναι ένας τέλειος τύπος της μορφής αυτής. Παρ' όληνα όμως την τελειότητά της, δέν είναι έργο που μπορεί να το διαβάσει κανείς δίχως να αισθανθεί αρκετή κόπωση. Γιατί όσο όμορφα κι αν είναι πλεγμένα τα έπισόδεια, κι όσο μεγάλη τελειότητα περιγραφής κι αν έχει το περιγραφικό μέρος, πάντα μένει κάτι άπόλυτα νεκρό, γιατί δέν έχει μέσα του μιάν άληθινή ζωή. Ο ιστορικός μπορεί, φτάνει ναχη κάποια ξεχωριστή δύναμη, να μās γεννήσει το διαφόρο παρά ο ποιητής. Κάθε κομάτι περιγραφής μās άρχαίας σκηνής, ξεχωρο από το όλο έργο, μπορεί να προξενήσει πολυ μεγάλη ερη έντύπωση, παρά μια διαδοχική σειρά ιστορικής άπαρίθμηση, που καταντά πολυ συχνά άνυπόφορη. Ο καθείς μπορεί να διαπιστώσει την άλήθειαν αυτή διαβάζοντας τον «Πειρασμό του αγίου Αντωνίου» όπου κοντά στις ιστορικές περιγραφές αναφαίνονται και οίθηροσκευτικές ιδέες όλων των έποχων, με τον πιο λεπτολογημένο τρόπο. Πολυ περισσότερη εύχαρίστηση μπορεί να αιστανθεί κανείς, και πολυ μεγαλύτερη μπορεί να του δοθεί επίδραση, διαβάζοντας τους «Grands Initiés» του C' ur' παρά τον «Πειρασμό του αγίου Αντωνίου».

Το έργο του Mérejkowsky που τελευταία έχει μεταφραστεί στα γαλλικά έρχεται για μια ακόμη φορά να επικυρώσει τις γνώμες των κριτικών για το «roman érudit».

Ολόκληρη ή ζωή του μεγάλου καλλιτέχνη, που μās έδωκε κάτι πολυ κατώτερο άπ' ότι σκέπτονταν, κι άπ' ότι φαντάστηκε περνά ιστορικά, κριτικά, και καλλιτεχνικά περιγραφμένη από τους δυο τόμους αυτού του έργου. Κι' ολόκληρο φέρνει έναν ένθουσιασμό του συγγραφέα, για τον τεχνίτη που μās περιγράφει πιστά και που φαίνεται ότι κατέχει το μεγα-

λύτερο μέρος της ύπαρξής του. Είνε μεθυσμένος από την τέχνη του da Vinci, και μόνο ένας άληθινός ένθουσιασμός, για ένα πρόσωπο όμοιο με το μεγάλο Δάσκαλο, δείχνει τον άνθρωπο πώχει ρίζει άπ' επάνω του όλη τη μικρότητα και ταπεινότητα.

Το έργο πέρνει πολλές μορφές κι' αλλάζει συχνά τόπους, γιατί ακολουθά πιστά τη «βαθειά τριχυμισμένη» ζωή του da Vinci. Πόσο όμορφα και πόσο τεχνικά όμορφα είναι μερικα κεφάλια, όπως ή περιγραφή της Τζοκόντας. Πόσο όμως άπελπιστικά κουραστικά είναι τα έπίλοιπα.

Το έργο του λείπει ή συνοχή και το δέσιμο. Ο συγγραφέας λίγο από άδυναμία και περισσότερο από τη φύση του έργου βρέθηκε στην ανάγκη να μās μεταφέρει από τόπο σε τόπο και ν' άναγκάζεται να δημιουργεί περιβάλλο καινούριο μη έχοντας καμιά σχέση με το παλιό. Γιαυτό το μόνο πράμα που ακολουθεί πιστά είναι ή ζωή του da Vinci αφίνοντας κατ' μέρος τα έπίλοιπα πρόσωπα που τον τρογουρίζουνε εκτός από τρία. Τον αγαπημένο του μαθητήν: Giovanni Beltraffio, πουναι για τη ζωή του ο κυριώτερος μοχλός το Cégar: τον έχχρο και μαθητή του (έχχρο άπ' ένα μίσος άκαθόριστο) και τον Astro που καταντά ή ειρωνεία της ζωής του ολόκληρης. Γεγονότα άρχίζουν, σκηνές παρουσιάζονται και τις περισσότερες φορές δέν έχουν μέση ούτε τέλος ή συχνά άρχίζουν από το τέλος. Δέν μπορεί να όνομαστεί μυθιστόρημα το έργο αυτό, γιατί δέν έχει σχεδόν κανένα στοιχείο του.

Παντού όμως συναντά κανείς τον ποιητή, ακόμα και στις πιο παραμικρές σκηνές, με το μεγάλο προτέρημα της σύντομης και λιγόλογης ψυχολογικής παραστάσης. Δυο λόγια, μια φράση, βγαλμένα ή από το στόμα του δασκάλου ή από τους τρογουρινούς, ένα απλό κίνημα προξενούν έντύπωση έντονες, δυοτυχώς όμως συχνότατα έντύπωση θεατρικές, που ποτέ μέσα τους δέν μπορεί να βρεθεί ποίηση.

Το έργο Mérejkowsky είναι μια καθαρά ποιητική κριτική παρ' ένα οποιοδήποτε έργο άλλου είδους φιλολογικού. Κριτική με δραματική κίνηση, με γεγονότα ιστορικά, καμωμένη σε τύπο μυθιστορήματος. Δέν φαίνεται άληθινά να επέτυχε εκείνο που θέλησε, κι έχοντας την ανάγκη να μās δώσει όλα όσα έννοιωσε από το έργο και τη ζωή του da Vinci άναγκάστηκε να επαναληφθεί. Βπανάληψη αρκετά μονότονη.

Η ψυχολογία του έργου, σε πολλά μέρη είναι χαλαρή ένω άλλου είναι βελμένη εύστοχα και ζωντανά. Σ' ένα έργο τέτοιας μορφής χρειάζεται ικανότητα ιδιαίτερη, γιατί είναι συχνές οι περιστάσεις που θα βρεθεί στην ανάγκη να κάνει μεγάλα πηδήγματα άπ' ένα άπ' έποχές κι από διάφορα πρόσωπα. Και τα μεγάλα πηδήγματα δέν είναι για το μέτριο άθλητή.

Grenoble, 31/1/20

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΕΛΛΑΣ

ΣΥΜΜΕΙΩΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

— Ένα δέλιγο άκόμα διάστημα ζωής, χωρίς ν' άρξει ίχνη μεγάλης της διάδοσης του. Σε μια έτοχη γενικής δράσης, μένον ή φιλολογία περιορίζεται σε άντιπώτες κι' όχι σε καινούρια έργα μιας σταθερότητας. Έι λόγια μη έχοντας φαίνεται να λοχοληθούνε σε κάτι πνευματικότερο, καταγίνονται στο να μās άποδείξουνε

ὅν ὁ Flaubert ἔχει ὕψος κί' ἂν τὰ ἔργα τοῦ Μολιέρου εἶνε πραγματικά δικὰ του ἢ τοῦ Corneille ἢ κάποιου ἀρχαιότερου κωμωδοῦ μὲ τὸ ὄνομα Μολιέρο. Ζητήματα σχολαστικισμοῦ, ποῦ παρουσιάζονται σὲ ἀποχρῆς τελειοτικῆς ἀδράνειας καὶ στήρεψης.

Τὰ σημαντικότερα ἔργα εἶνε κριτικά. Τ' ἄλλα περιορίζονται σὲ ξυκολοθητικὰς ἐπιπλάσεις μιᾶς κωμικῆς μετριότητος. Ἡ σημαντικότερη φιλολογικὴ ἐργασία εἶνε ἡ ἀνατόμωσις τῶς ἔργων τῶν συμβολιστῶν μὲ ἀρκετὰ καινὴν κριτικὴν κριτικὴν. Κάποιε ζύμωσις ξυκολοθητῆς νὰ γίνεταί, ἀδύνατο ὅμως νὰ διακρίνει κανεὶς ἕστιε καὶ ἀμυδρὰ τ' ἀποτελέσματα. Ἐλπίζουμε πὼς αὐτὰ θάναί ἱκανοποιητικὰ γκατὶ ἡ μεγάλη κίνησις παρτικρῆται γῶρο σ' ἐκείνους ποῦ ἔδωσαν τὴν ἀθάνατη πηγὴ τῆς ὁμορφίης. Ἀντιπρόσωπος ὅμως κανένας δὲν ὑπάρχει γιὰ τὴν ὄρα. Ποιὸς κί ἀπὸ ποῦ ἀδύνατο νὰ ὑποτεθεῖ. Τὴν μεγαλύτερη πιθανότητα, ὅσοτερη ἀπὸ τὴν τελευταία κίνησις φρίνεται νὰ τὴν ἔχει καὶ πάλε ἡ Γαλλία.

— Πολὺ ἐλαφρὸς εἶνε ὁ θόρυθος ποῦ γίνεταί γῶρο σ' ὄνομα τοῦ Paul Adam τῶρα μὲ τὸ θάνατό του. Θὰ περιμένα κανεὶς περισσότερη ἐκτίμησι καὶ ἀγάπη γιὰ τὸ ἔργο ἐκείνου ποῦ δυνάμωσι τὸν ὁμηρικὸ ἐνθουσιασμό καὶ τὸ γόνιμο ἂν ἔχει ὡς τῶρα, τοῦλάχιστον ὅμως ὡς τὰ 1905 ἐποχὴ ποῦ δημοσίεζε τὸ «*deuxième poète*».

Ὅλο του τὸ σημαντικό ἔργο ἔχει σχεδὸν ξεκαρτετῆ ἀδικαιολόγητα, καὶ λίγαι εἶνε σήμερα ἐκείνοι ποῦ διάβασαν καὶ ποῦ ξέρουν τίς σκυθρωπὲς ἀντιλήψεις του.

Εἶνε ἀπὸ τοῦς λίγους ποῦ μπόρουν νὰ κρατήτῃ μέσα στὸ ἔργο φωταίνετ' ὅλο-ζῶντανο σάλεμα τοῦ πλῆθους, καὶ ν' ἀναστήσῃ τὸν πραγματισμό μέσα στὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα, τὸν πραγματισμό ποῦ μὲ μιὰ ἀκμαία τόλμη συνδυάζεται σὲ μερικὰ μέρη μὲ τὴν θαυμάσια ἰδεολογικὴ μυθικοπάθεια.

Ἀπ' τὴ μελέτη, κί ἀπ' τὴν ἰδέα τῶν περασμένων καιρῶν ἐμπνευσμένος μιλοῦσε γιὰ τὸ μέλλον μὲ μιὰ προφητικὴν πεποιθήσι:

«L' Époque a venir sera mystique, Mystique et théiste. Elle inaugurerà le miracle de l'homme dédaignant la douleur, abstrait dans les rêves imaginatifs, dans l'hallucination habituelle, rendu à l'essence primitive et divine, devenu aussi créateur, créateur de ses extases et de ses Paradis.»

Πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι ὁ Paul Adam ἀνήκει στὸν πρῶτο ἐπίσημο κύκλο τῶν συμβολιστῶν, κί ἐπάλεσε φαντατικά γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῆς Μεγάλης Ἰδέας ποῦ τότε ἐκδηλώνονταν.

Στὸν «*Mercur de France*» (15 Janv. 1920) βρίσκουμε κ' ἕνα ὁμοιομορφιστικὸν σχετικὰ μὲ τὸν Paul Adam «... καὶ μᾶς ἔρχεται (γράφει) ἴσως τὴν καλύτερη formule τοῦ συμβολισμοῦ «L' art, c' est d'inscrire un dogme dans un symbole.»

Ἀγλατὴ ἀποδίδει στὸν Paul Adam τὴν ἰδέα ποῦ αὐτὸς ἐπανέλαβε πέρνοντάς τὴν ἀπ' τὸ Georges Vanor.

Ἡ πιὸ ἀπότομη πρωτοτυπία χαρακτηρίζει στὴν ἐπιπέτῃ τοῦς τὰ ἔργα τοῦ Paul Adam, καὶ ἡ πρωτοτυπία αὐτὴ εἶνε τόσο θαυμάσια θερμὴ ὥστε καὶ σήμερα ἀκόμη μποροῦμε νὰ ποῦμε τὰ λόγια ποῦ σὲ 1889 ἔγραψε ὁ Vanor: «La lecture des oeuvres de Paul Adam induit à connaître quelles techniques guideront désormais les promoteurs de la nouvelle école.»

— Σημειώνουμε τὸ βιβλίο τοῦ Poizat, le Symbolisme de Baudelaire à Claudel, συντήνοντάς το ἰδιαίτερα σὲ μᾶς. Τίποτα περίφημο δὲν εἶνε, συχνὰ εἶνε μέτριο. Μὰ, τὸ συστήνουμε, γκατὶ περνά ἀπὸ μ' ὄρα μ' ὄρα ἡ συμβολικὴ κίνησις, ποῦ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ Baudelaire καὶ φτάνει στὸν Claudel καὶ τοῦς ἄλλους γκατὶ εἶνε ἀπὸ τὰ πρῶτα βιβλία ποῦ ἐλέτησαν τὴν συμβολικὴν ποίησι γενικὰ, μ' ὅλες τίς ἀποχρῆς τῆς, τ' ἀποτελέσματα τῆς, μ' ὅλην τὴν ἰδέα. Ἀ; μὴ γορῆσμε ἕστιε μίτε ἐκεῖ νὰ δοῦμε καθαρὰ διαγραφμένα τὸν ὄρα τῆς ποίησις αὐτῆς καθὼς λέει ὁ Fernand Vandérem, στὴ Revue de Paris μ' ὅρα ποῦ γράφει, κανεὶς δὲν τὸ ἐπέτυχε αὐτό. Ἐν πάσει περιπτώσει εἶνε ἕνα καλὸ ἔργο, ποῦ δὲν περνά ἀ-παρτικρῆτο.

— Τὸ φρεσινοῦ βραδύτο Γκογκὸρ, δὲν τὸ πήρε συγγραφῆς πρῶτης νεότητος οὔτε ποῦ εἶχε ἀνάγκη νὰ τὸν ἐνθαρρύνουν. Ὁ Marcel Proust, μὲ τὸ μυθιστόρημά του, *L'Amour des jeunes filles en fleur*. Τὴν ἐκλογὴν αὐτὴν τῶν λέξεων τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Γκογκὸρ, δὲν τὴν ἔδωκεν οὐδὲν ἄλλο. Τὸ ἔργο εἶνε ἀρκετὰ μεγάλο, μὲ πολλὰς λεπτολογίαι καὶ περιγραφὰς, τὸ ὅμοιο, κατὰ τὴν *Rachilde* δείχνει πολλὴν μιὰ νεοτροπία ποῦ ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ πολέμου, δὲν ἔλλαξε οὔτε μιὰ στίλα.

Ὁ Marcel Proust, εἶνε ἀπὸ κείνους ποῦ θέλει νὰ ξαναδώσουν ζωὴ στὴ πνευματικὴν ζωὴ τῆς Γαλλίας, ἀντιθρῶντας στὸ Ρωμικτισμό καὶ τὴν τελευταία κίνησι— ἂν ὑποθέσουμε πὼς ἐκεῖνα τὰ φιλολογικὰ γεγονότα ἦταν χωρὶς καμιά ζωὴ καὶ κανένα μέλλον. Περιμένουμε νὰ δοῦμε ἀργότερα ἀκόμα, τὸ τί ὠφέλησαν ἡ βλά-φανε οἱ ποιητῆς ποῦ ζῆσαν ἀπὸ τὸ 1850 καὶ ὄω.

— Ὁ Βεράρεν, ἔθνικὸς ποιητῆς τοῦ Βέλγιου. Τὸ Γενάρη, ἐπίσημα θὰ γιορτά-ζονταν στὴς Βρυξέλλαις ἡ μνήμη τοῦ ποιητῆ. Ἡ τελετὴ θὰ γίνονταν στὴ Γερουσία, μὲ τὴν παρουσία τοῦ Βασιλέα καὶ τῆς Βασίλισσας. Ἡ Γαλλικὴ ἀκαδημία θὰ στείλε τὸν Henri de Regnier ὡς ἀντιπρόσωπο, ἀπὸ τὴν Ἰταλία θὰ πῆγουν ὁ Sem Benelli, ἀπὸ τὴν Ἀγγλία ὁ Wells κτλ, κί οἱ ἠθοποιοὶ τῆς Γαλλικῆς Κωμωδίας, θάπαγγελλαν ποιήματα ἀπὸ τὰ καλύτερά του.

Δυστυχῶς, τὸ Βεράρεν, λίγο τὸν ξέρουμε στὴν Ἑλλάδα—μαζὶ καὶ πόσους ἄλλους. Ὁ Παλαμάς, μᾶς ἔδωκε τὴν μετάφρασι τῆς Ἑλένης τῆς Σπάρτης, μὰ μόνο αὐτὸ τὸ ἔργο του ἔχουμε σὲ ρωμικτικὰ, ποῦ ἴσως νὰ μὴν εἶνε ἀπὸ κείνα ποῦ ξε-χωρίζουν τὸ Βέλγο ποιητῆ.

— Ἡ Revue critique des idées et des livres, τοῦ Νοέμβρη, ἀπερῶνει τὸ φυλλάδιο τῆς στῶς συνεργάτες ποῦ σκοτώθηκαν στὸν πόλεμο. Μελετῆται ὅλο τὸ λιγιστὸ μὰ κάποιε σημαντικό ἔργο ὅλων ἐκείνων ποῦ πέθαναν γιὰ τὴν Γαλλία, πρὶν ἀκόμα προ-φτάσουν νὰ γνωριστοῦνε ὀλοτετα στὸν κόσμο.

Τὸ ἔργο, τῶν ὀνομάτων ποῦ δλέπουμε, μᾶς εἶνε ἀγνωστο μερικὰ ὀνόματα, θυ-μόμασι νὰ τ' ἀντικρῶσμε ἄλλο. Μὰ, ἀπὸ τίς μελέτες τῶν συντρόφων τῶν δλέ-πουμε τὴ μορφή τους γενικὰ καὶ τὴν ἰδέα ποῦ τοῦς ἀπασχολοῦσε.

Προβηγκιανοὶ ὅλοι σχεδὸν, συνεπαρμένοι μὲ τὴν πατρίδα τους ποῦ τοῦς θυ-μίζει τὴν Ἑλλάδα, οἱ πιότεροι μαθητῆς τοῦ Maurras καὶ τῆς Ecole romane, εἶ-χανε μέσα τους μιὰ πιὸ ἀγνή ἀντίληψι τῆς τέχνης καὶ τῆς ζωῆς.

Ἀπὸ τὰ πρόσωπα ποῦ περνοῦνε ἀπὸ μπροστά μας, συγκρατοῦμε στὴ μνήμη τὸν Lionnel des Rieux, ποιητῆ, ποῦ ἐπιρρασμένος ἀπὸ τὸ δάσκαλό του Maurras καὶ μαθητῆς τῶν λυρικῶν Ἑλλήνων, τοῦ Chénier καὶ τοῦ Mistral, τραγούδησε τὴν Προβηγκία του, τὰ θουὰ τῆς, τίς ἀπρογιαλιές τῆς κατόπι, τὸν Pierre Gilbert, κριτικὸ, κλασικιστῆ, μιὰ δυνατὴ σκέψι, ποῦ ὅσο νέος κί ἂν εἶτανε, μὲ τὸ δίτομο βιβλίο του «*La forêt des Cippes, essais critiques*», καὶ σταμάτησε καὶ σταματᾶ τὴν προσοχὴ τῶν γάλλων διανοομένων.

— Γιὰ τοῦς Précurseurs, τὸ νέο βιβλίο τοῦ Romain Rolland, δὲν ἔχουμε νὰ ποῦμε πολλὰ, γκατὶ δὲν ἐνδιαφέρει τὸ «*Διονύσο*» περιορίζομασε μονάχα νὰ ταναγγεί-λουμε. Εἶνε τὸ βιβλίο, ποῦ ἀκολουθεῖ τὸ *Au dessus de la mêlée* καὶ ὁ συγγραφῆς του, μαζεύει σ' αὐτό, ἔπος καὶ σὲ κείνο, ὅλα τὰ ῥεθρα ποῦ δημοσίεσε κατὰ τὸ διά-στημα τοῦ πολέμου, ἀπασχολούμενα φυσικὰ μὲ τὰ ζητήματα τῆς μέρας. Ἀπ' αὐτὸ ὅμως παίρνουμε ἀφορμὴ, γιὰ νὰ ξαναθυμηθοῦμε καὶ συστήσουμε στοῦς ἀναγνώστες μας τὸ βιβλίο τοῦ Colas Breugnot, ποῦ φάνηκε πρὶν ἀπὸ ἀρκετὸ καιρὸ. Εἶνε τὸ μυ-θιστόρημα τοῦ Γαλάτι, χωρὶς κανένα νόημα ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἐνδιαφέροντα τελευταία γαλλικὰ ἔργα. Ὅσοσο, παρτικρῶμε—κ' εἶνε φυσικὸ—πὼς δὲν ἔχει ὅλη τὴν δρασε-ρότητα ποῦ θέλει νὰ δείξει πὼς ἔχει, καὶ δὲ φτάνει τὸ βαθμὸ ποῦ φτάσαν οἱ πιὸ καλτοὶ του ποῦ ἀγνότερα δημιούργησαν τέτοια ἔργα—μένει ὅμως πάντως τὸ καλὸ ἔργο ἐνὸς σοδαροῦ μυαλοῦ, ποῦ δὲν πρέπει νὰ περάσει ἀπαρτικρῆτο.

— Ὁ κ. Παλαμάς δγάζει ἕναν τόμο ποιήματα μὲ τὴν ἐπιγραφὴ «*Δεκατετρά-στιχα*», ἐκδοσι τοῦ περιοδικοῦ «*Γράμματα*». Μιὰ σειρὰ δημοσιεύεται στὸν τελευταίον ἀριθμὸ τοῦ ἀλεξανδρινικοῦ περιοδικοῦ.

— Στὰ «*Γράμματα*», ὁ ἐκδότης τῶν κ. Στ. Πάργας σὲ μιὰν ἀπολογία του γιὰ τὴν περασμένη ἐργασία τοῦ περιοδικοῦ, πικραίνεται νοιῶθεντας τὴν παγερὴ ἀδιαφο-ρία τοῦ κοινοῦ μας γιὰ κάθε ἐδουνοῖδητη προσπάθεια. Παλιὰ ἱστορία δέβεια Ὅταν ὅμως αἰστάνεται κανεὶς τὴν θλιβερὴ ἀποκρουστικότητα γῶρο του ἀκατάπαυστα νὰ τὸν σίγκει πὼς νὰ μὴ τοῦ ξεφύγει ἕνα παράπονο;

Τὰ «*Γράμματα*» θὰ βγαίνουν κάθε μῆνα καὶ θάναί περισσότερα περιοδικὰ τῆς σκέψης.

— Τὸ ἀοιστεῖο δώθηκε στὸν ποιητῆ κ. Γρουπάρη γιὰ τὸν τόμο του «*Σκαρβαῖοι καὶ Τερρικότες*». Κί ἀπὸ τίς ἐφημερίδες περτιθέτομε γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ πράματος πὼς οἱ κ. Πολέμη, Δροσίνης καὶ Ἀννῶνος φήμιζαν ὑπὲρ τοῦ κ. Γρουπάρη, ἐνθὸς ὁ δ κ. Βλάχος φήμιζε ὑπὲρ τοῦ κ. Ξενοπούλου. Ὁ κ. Παλαμάς ἔλειπε ἀπὸ τὴν συ-νεδρίαση.

— Αναγγέλουμε ένα τόμο ποιήματ'α του κ. Χατζόπουλου (Πάτρου Βασιλικού) «Οι άπλοι τρόποι».

— Τοῦ συνεργάτη μας κ. Ἄντ. Γιαλοῦρη κυκλοφόρησε ἀνεδημοσιευμένο ἀπὸ τὸ πολιτικὸν περιοδικὸν «Λόγος» τὸ διήγημά του «Ζωὴς Ὀνειρα».

— Τελευταία ὁ κ. Σκίπης στὴ λατρεία τοῦ Μωραΐδ' συναπαρμένος μίθουσι καὶ χαρμογεύοντις περιφρονητικὰ μὲρὸς σὲ Σολωμὸν καὶ Παλαμά θομιάζει παράξενα κάποιους ἀγνωστούς.

Εἶνε κι αὐτὸ μιὰ μῦθα βλάπτεις. Νὰ κ' ἕνα νόστιμο·

Σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς τελευταίους Ἐπίλογους γιὰ κάποια βιβλία λέγει:

«Ὁ Παλαμάς δὲν εἶπ' ἄρα ποτὲ τοῦ εἰδησηθέντος τὴν ἑλληνικὴν, τὴν κλασσικὴν τέχνην.»

Καὶ δέξαια, ποῦ μπορούσε νὰ φτάσει τὴν κλασσικότητα τοῦ παρακάτω τετραστίχου τοῦ κ. Σκίπης, ποῦ τὸ παίρνουμε ἀπὸ ἕνα ποίημα του γιὰ τὴν κλασσικὴν Ἀθήνα.

τῆς «Αἰολικῆς Ἄρπας»:

Καὶ τὴ φωνὴν του, ποῦ ὄλη, αὐτὴ νομίζεις μοναχὰ
τὴ συνοικία γεμίζει.

νὰ τὴ σκεπάζει ὁ γάϊδαρος, ποῦ τοῦρθε ξυφνικὰ
κι' ἀρχίζει καὶ γκαυρίζει.

— Ἔχουμε σὰ χάρις μας μιὰ μετάφρασιν τοῦ «Λατρικῆ Ἰντερμέδιου» τοῦ Χάινε κατωμένη ἀπὸ τὸν κ. Α. Κουκοῦλα. Λαβαίνοντας ὅπ' ὄφει πῶς τὸ λατρικὸν αὐτὸ «Ἰντερμέδιον» εἶναι τὸ λεπτότερον κομμάτι. ἡ ψυχὴ τοῦ ἔργου τοῦ Χάινε, ἀποροῦμε πῶς ὁ κ. Κουκοῦλας καταπίσθησε νὰ τὸ μεταφράσῃ προσθέτοντας καὶ ἀφαίρωντας σὲ πολλὰ μέρη εἰκόνες καὶ λέξεις. Πολὸν περισσὸν, τὴ στιγμὴν ποῦ ἡ μετάφρασις τοῦ κ. Βλάχου κατωμένη πρὶν 30 χρόνιαις εἶνε σὲ πολλὰ μέρη καλλίτερη.

— Ἡ ξεχωριστὴ μας καλλιτέχνηδα κ. Κυβέλλη εἶχε τὴν καλωσῶν νὰ [θωπῆ] τὴν Πόλιν μας καὶ φέτος. Ἐλπίζουμε πῶς μὲ τὸ εὐγενικὸν τῆς γούστο θὰ μᾶς [κρούσῃ] κάποιες ἀπόκρυφες εὐχαρίστητες σὲ διαλεχτὸν ρεπεριτοῦρ τῆς. Ἡμεῖς μένουμε ἐκτίς στὶς διάφορες τελευταίας κομωδίας ἢ φάρσαις π' ἀρχισεν νὰ μᾶς δίνει ὅσο καλὰς καὶ μεταμορφωμένους στὸ καλλιτεχνικὸν τῆς παίξιμον καὶ νᾶναι νὰ τὴν διοῦμε ὑπέροχα συναπαρμένη στὸς μεγάλους τῆς ρόλους τῆς «Ἀντιγόνης», «Νόρας» κτλ.

Ἐς συλλογιστῆ πῶς οἱ κάποιοι διαλεχτοί, κουρασμένοι ἀπὸ τὴν πρόζαν καὶ τὴ χαμηλὴν μονοτονίαν τῆς Πόλης μας, ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσουν τὸ ξεκούρασμα γιὰ μερικὰς στιγμὰς στὴν ξεχωριστὴν τοὺς καλλιτέχνηδα.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΛΑΘῚ ΤΟΥ ΙΥ ΦΥΛΛΑΔΙΟΥ

Στὴ σελίδα 2 (στίχ. 21) μ η ν ὄ μ α τ α ἀντὶ μὴνῆματα.

Στὴ σελίδα 3 (στίχ. 24) ἀδῖα φ ἔ ν τ ε υ τ ο ὦ ἀντὶ ἀδιαφέντεριου.

Στὴ σελίδα 4 (στίχ. 4) χαμ η λ ὄ χ ο τ η ἀντὶ χαμηλόχητη.

Στὴ σελίδα 6 (στίχ. 18) κ ἄ π ο ι ε ς φ ο ρ ἔ ς ἀντὶ κάποις;

Στὴ σελίδα 7 (στίχ. 27) ρ ο π ῆ ἀντὶ ρωπή.

Στὴ σελίδα 7 (στίχ. 31) ποτὲ ς ἀντὶ ποιέϋς.

Στὴ σελίδα 8 (στίχ. 13) θ ἄ τ ο ὦ ἀντὶ θά τοῦϋ.

Στὴ σελίδα 8 (στίχ. 35) Ἰ ε ζ ε κ ῆ λ ἀντὶ Ἰζεκῆϋς.

Στὴ σελ. 8 ἡ σημείωσις εἶναι μόνον μιὰ καὶ πρέπει νὰ διορθωθῆ ἔτσι: «Οἱ Poésies Complètes» τοῦ Rimbaud, μὲ πρόλογον Verlaine (ἐκδόσις Vanier σὲ 1895) καθὼς καὶ ἄλλαι ἐκδόσεις τοῦ ἔργου του, δύσκολα εἰσκόωνται σήμερον. Ἐκεῖνα μπερὶ νὰ εἶρε κανένας τὴν ἐκδόσιν τοῦ Mercure de France: «Oeuvres de Jean-Arthur Rimbaud.» Πρὸκειται σέλιγος καὶ ἡ Nouvelle Revue Française νὰ ἐκδόσῃ τὰ «Ebauches» του.

Σελ. 9 (στίχ. 18) «Charogne» ἀντὶ «Charogne».

Σελ. 9. (στίχ. 32] ἀ ν ῆ κ ε ι ἀντὶ ἀνίκει.

Σελ. 10 (στίχ. 9) ν ἄ τ ἄ π α ρ α τ ῆ σ η ἀντὶ νὰ παρατήση.

Σελ. 10 (στίχ. 27) ξ ὤ τ ι κ ῆ ἀντὶ ζωτικὴ.

Σελ. 10 (στίχ. 35) ξ ἔ χ ε ι λ ο ἀντὶ ξέχσιμα.

Σελ. 11 (στίχ. 33) ἰ θ ἰ α ἰ τ ε ρ ε ς ἀντὶ ἰδιόταιρες.

Σελ. 11 (στίχ. σημείωσις) «Bateau Ivre» ἀντὶ «Bateau Ivre».